

ANTONIO ZAVALA

**EUSKAL JOKOAK
BERTSOTAN (I)**

ANTONIO ZAVALA

AUSPOA LIBURUTEGIA
(180)

Auspoa Liburutegia
(EDITORIAL AUSPOA)

Plaza Santa María, 2 - Tolosa, Gipuzkoa
Tel. (943) 671282

ANTONIO ZAVALA

**EUSKAL JOKOAK
BERTSOTAN
(I)**

Auspoa Liburutegia
1984

Azalean: Askizu. (A-Z'ren argazkia)

© Auspoa Liburutegia (Tolosa - Gipuzkoa)
Fotokonposatzalle: Cometip, Barañain, Iruñe
Inprimatzalle: Gráficas Lizarra, S.L., Estella (Navarra)
Depósito Legal: NA. 1.301-1984
ISBN 84-7158-124-8 (Obra completa)
ISBN 84-7158-125-6 (Vol. I)

ARKIBIDEA

Itzaurrea	11
KARGA-JASOTZAILLEAK	13
(1870) Bertso Berriak Askizu'n jarriak: «Bertso bi paratzeko artu det idia...»	15
(1917) Bertso Berriak mutil gazte indartsu bati jarriak: «Milla pasa ta bederatzireun amazpigarren urtian...»	21
Pultsolariak: «Julian Berengua, askok dakiguna...»	27
(1925) Bitor Zabala Itziar'tikan aspaldian zan ojuka...»	29
(1925) Bertso Berriak Arteak Aritzari jarriak: «Bitor Zabala Itziar'tikan berriz ere da ujuka...»	37
Bertso Berriyak Mutriku'ko Olatz'ko Pedro Maria Txurruka'ri jarriak: «Esan dirate bertso berriyak ondo para al banitza...»	45
(1928) Bertso Berriyak: Arteondo'ri jarriak: «Gipuzkoa'ko Itziar ortan gizon bikañak badia...»	51

(1934) Bertso Berriyak karga jasotzeari jarriyak: «Milla ta bederatzi egun da oi ta amalauko urtian...»	59
Bertso berriyak: «Bertso berriyak jar-tzera nua asunto txiki bateri...»	65
AIZKOLARIAK	71
Bertso berriyak: «Bertso berri batzuek nai ditut paratu...»	73
(1903) «Azpeiti'ko erriko aizkora apus-tua...»	83
(1903) Bertso Berriak: «Milla bederatzi-reun da iruban...»	91
«Martzo illaren amazapiye nue siña-latutzera...»	97
(1924) Bertso Berriak Migel Aranburu'k jarriak: «Milla ta beatzireun egunekin ogei ta laugarren urtian...»	101
(1925) Bertso Berriak: Milla bederatzi egunekin oi ta bosgarren urtian...»	107
(1927) Bertso Berriak Naparro'ko erri batean jarriak: «Asi baño lenago guzia azaltzen...»	115
(1927) «Olerki auxe abestuko det oldoz-ten asi naizenez...»	121
(1928) Bertso berriak aizkora-apustuari jarriak: «Aizkora-apustu bat jokatu da aurten...»	125
Erronkak: «...izaten ditu kasketa izuga-rriyak...»	133
(1936) Bertso Berriyak Keixeta'ri ja-rriyak: «Urtiak milla bederatzireun da ogei ta amaseigarrena...»	139

(1966) Bertso Berriak: «Apustutxo bat jokatu zaigu Donostiya'ko partian...»	145
KORRIKALARIAK	151
(1928) «Bertso berriyak ateratzeko lenguan esan dirate...»	153
(1931) Bertso Berriyak: «Bertso berriyak jarri bialitut iñork nai badu ikasi...»	161
Bertso Berriyak: «Adiskide batzuek esanda dijuaz bertso berriyak	167
«Enkargu bat artu det bertsuak jartzeko...»	173

ITZAURREA

Liburu onek barruan zer dakarren, izenburuak garbi erakusten du. Orregatik, itzaurre luzerik ez degu gaur bear.

Euskalduna ain joko-zalea izanik, gai onetzaz bertso asko izango zirala, uste izatekoa zan noski. Ebanjelioaren itza betetzen da ontan ere: Biotzaren ugalmenetik, aoa mintzo.

Auspoa'k, apostu-bertso asko ditu orain baiño leen argitara emanak. Oso bertsolari gutxi izan baita, orain artekoetan, jokoren bati edo besteri bertsoak jarri ez dizkionik. Bertso oiek, ordea, beren aitaren liburuan sartuak daude, edo sartuko ditugu.

Gaurko bilduma ontan, egillearen izenik gabeko saillak jaso ditugu; edo-ta, bertsolari ezaguna bada, oso egille urriaren frutu izan ziranak.

Baiñan liburu baterako geiegi izanik, bi ale edo tomotan banatu ditugu. Lenengoan,

aizkolari, karga-jasotzaille ta korrikalarien bertsoak; eta bigarrengoan, palañkari, idiprobalar, segalar eta bozeo ta burrukarenak. Bozeo ta burruka euskal jokoak ez izan arren, euskal gizonak oietan ere probatu ta neurtu baitira, eta bertso-faltarik ere ez baitago.

Ala ere, Bidasoa'z beste aldekoak kanpoan utzi ditugu, gure ipar aldeko senideak gai ontaz bertso askorik ez badute ere.

Bi euskal-joko nagusi ere beste aldi baterako utzi ditugu: estropadak eta pelota. Oiek, ugariaren ugariz, bakoitzak liburu bana edo bina beteko baitu.

Euskal-jokoak ez dute beerakorik izan azken urte auetan. Orregatik, jokatu berriak diran apustuak ere izango dituzte bertsoak. Oiei ere ez dizkiegu liburu onen ateak zabaldu.

Izan ere, oiek ez dira bertso-paperetan azaldu, egunkari ta aldizkarietan baizik. Orregatik, bertsoak dira besteak bezelaxe, baiñan bertsolaritzaren aro berri batean sortuak.

Besterik gabe, bertsoen bidez gure guraso eta aitonen denborako euskal-jokoak oroitzuz, une atsegingarria igaro dezan opa diogu irakuleari.

KARGA-JASOTZAILLEAK

BERTSO BERRIAK ASKIZU'N JARRIAK

- 1/ Bertso bi paratzeko
artu det idia,
ipiñirik jendiak
alako bidia;
ez nuke nai markatu
erriko jendia,
zergatikan daguen
geiena pobria.

- 2/ Karga-jasotzalliak
daudela txit onak,
ala esaten dute
emengo gizonak;
Askizu'n izan dira
beintzat zer esanak,
oriekin egiten
ditugu zezenak.

3/ Irugarren bertsoa
nua kantatzera,
apostua nola egiñ
zuten esatera;
gizon biren kontra bat
zitzaien atera,
onelakorik iñon
pasatu ote da?

4/ San Jose eguna zan
señalamentian,
gizon oiek juan ziran
emendik pakian;
Getaria'ra juanda
taberna batian
apostua egin dute
berentzat kaltian.

5/ Karga zako arbiya
biar zala artu,
plazara ekarri ta
lenengo formatu;
Alikante zar orrek
an ere asmatu,
ontzako urria erraz
irabazi ta artu.

6/ Askizungo gizonak
zaizkigu indartu,
iñolaz ere plazan
etziran biartu;
bi gizonentzat karga
aundiya zan artu,
zazpi arrua zala
zuten deklaratu.

7/ Apostura galduta
illunez etxera,
gizon oiek juan ziran
andriak poztera;
gizon bat izanikan
sustantziya bera,
akuloz atera du
andriak atzera.

8/ Gero berriz neskakin
egiñik apostu,
beste egun batian
biar zan jokatu;
zazpi arrua karga
biar zuen artu,
irabaziko zana
jakiñik ziertu.

- 9/ Jokua izanikan
amarreko bana,
Taratuluk izan du
irabazi ona;
Askizu'ko mutillak
tontuak izana,
neska oiek badute
sekulako fama.
- 10/ Gero berriz egiñik
mutillak apostu,
San Markos eguna zan,
nik ala juzgatu;
amabost egunian
eun bider probatu,
au etzekiyenari
ziyoten pegatu.
- 11/ Askizu'n pasa dira
abek danak aurten,
txit gizon indarkuak
biar dute irten;
onenbeste jartzia
merezi bazuten,
orra amaika bertso
ikasi dezaten.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, D'Abbadie jaunaren bildumatik, Paris'ko Liburutegi Nazionalean.

Urterik eta egillearen izenik bertso-paperak ez du. Bañan goiko aldean eskuz onela idatzita dago: 1870. Eta beeko aldean: *Asquizu-co Agustin Lazcano neurtitzlearenac. 1870, Arana*. Oiek, nik uste, onela ulertu bear dira:

Arana, Azkoiti'n jaio eta Loiola'n bizi zan Aita Jose Inazio Arana jesuita da.

Onek bertso-paperak bialtzen zizkion D'Abbadie jaunari. Au ere berak bialdua izango da, eta 1870 urtean, ain zuzen.

Bertsoen egillea, Askizu'ko Agustín Lazkano omen da. Tamalez, bertsolari orri buruz ez degu, orain arte beintzat, ezer ere ikasi.

(1917)
BERTSO BERRIAK
MUTIL GAZTE INDARTSU
BATI JARRIAK

- 1/ Milla pasa ta bederatzireun
amazazpigarren urtian,
bertso berriyak jartzera guaz
gazte jendien tartian;
abendubaren amaseian zan
igandeko egun batian,
komeriyá bat polita izan da
askorentzako kaltian,
ez gaude ondo pasadizu au
adierazi artian.
- 2/ Zarauz'ko erriyan jokatu degu
apustura bat bikaña,
juzgatzallia ere genduben
gizon leiala ta fiña;
guri jokua galerazitzen
egiñ zuben alegiña,
nunbait lenago konpontziyua
danak zaukaten egiña,
disimuluan pasako zan, ai,
tontuak izan bagiña.

- 3/ Lenago juzgatzalliarentzat,
 oraiñ mutillaren famak,
 pentsatutzen det zabalduzia
 oraindañokuak danak;
 bai omen ziran oin ankaperako
 lain
 ez giñadela esanak,
 oiek zertako ibilli dira
 insultatutzen gizonak?
 Orrengatikan mintzatu dira
 pakian ondo zeudenak.
- 4/ Lenago biri jokatu ziyen,
 ori da arrigarriya,
 oraiñ neronek bakarrik neukan
 koraje izugarriya;
 amarna arroa izatekotan
 pisuba berdiñ jarriya,
 orrek zakuba artuko zula,
 neretzat berriz arriya,
 bañan alare ez dute egiñ
 berak nai zuten guziya.
- 5/ Plazara juanda laster asi zan
 «Kontrariyu oi zakuban»,
 aitzekirikan etzan orrentzat
 gelditu arren bajuban;
 publiko dana igarririkan
 tokatzen ez dan moduban,
 esaten zuten: «Oraingu ontan
 altxa biar dik graduban»,
 ixil-ixilik gelditu balitz
 askoz ere obe zuan.

- 6/ Bat galdu zuben Eibar'en ere,
lenbizikua Oriyo'n,
bi mutill gaztek alkar artuta
orri irabazi geniyon;
irugarrena berriz Zarautz'en
neronek jokatu niyon,
denbora juanda lastimagarri
baña damutu zitzayon,
leno ainbeste mokadu iñork
apenas emango diyon.
- 7/ Mutilla dago balientia,
sasoikua ta gaztia,
berak baliyo duen ainbeste
egon biar du kostia;
egiya esan, kontrariyua
mutill koskor bat bestia,
usteko zuten guri nolana
juanda irabazia,
zenbait persona beinguarekin
eskarmentatzen eztia.¹
- 8/ Sekulan ez diyo iñork aditu
beste desafiyorikan,
beñere etzula eskusatutzen
eguzkiyen azpirikan;²
etorri zeilla semerik bazan
amak egindakorikan,
orren mende egon biar gendula
etzeguela dudikan,
orla asi dan mutill gaztiak
ez du juiziyorikan.

¹ Bertso-paperak: *ezdira*.

² *Bearbada*, *azpikorikan* bearko luke emen.

- 9/ Bata bestia mendeatutzen
izan da franko alegiñ
aspaldi ontan ori egon da
txuleta jan da lo egiñ;
orren galerak erremeditzen
sozidadiak lan egiñ,
berak gogorik apenas duen,
albait besteri eragiñ,
obia zuten Amerika'ra
len egiñ balu aldegiñ.
- 10/ Plazara juanda ikusi degu
oi bere alegiñian,
laster jarri zan bestiak ainbat
lana egiñ eziñian;
esaten zuten nik neduzkala
fuerza gogorak zañian,
orrek apenas bestetan daukan
bakarrikan mingañian,
beste penarik ez dadukagu
geldituba berdiñian.
- 11/ Goizian berdiñ egin genduen,
gelditu ziran seriyo,
gero're izketan aritu giñan
kaso au zala meriyo;
bazkal onduan au esatera
juan giñaden propiyo,
ia apustur'au jokaturzia
nai al zutekien geyo,
baña atzera egin digute
ez dutelako baliyo.

- 12/ Arratsaldian bukatutzia
nai nun nere partetikan,
bestiak zenbat indar zedukan
ikusitziagatikan;
nik esan niyon txiki aldetik
etzala izango faltikan,
ill edo bizi juango nintzala,
etzitzaiala inportikan,
bigarren txandan plazaratzeko
etzuben korajerikan.
- 13/ Bezperatikan izan ziraden
burla ta despreziyuak:
juan baño leno ikasitzia
obe zala leziyuak;
jokatubak ere bai omen ziran
tolareko soziyuak,
apostu ori berdiñ utzi du
Jesusen bendiziyuak,
leku askotan jarriko ziran
bestela okasiyuak.
- 14/ Ordu laurden bana artuta
egiñ genduen pelia,
diferentzizko gauzak azaldu
ziran plazaren erdira;
orrena ogei ta amasei ontza
luze bazuben sikira,³
neriak berriz ogei ta bostetik
bera zedukan medida,
bakoitzak beren etxietara
umil etorriyak dira.

³ Bertso-paperak: *zikiera*.

- 15/ Gure txiki au eziya dago
aspalditikan lanian,
aindu biarrik ez dauka onek
plazara juaten danian;
ogei ta amarna bier jasota
gelditubak berdiñian,
presegi emanda galdu ziyoten
ogei ta amaikagarrenian,
bestia ere denboraz zuben
bere petxuben gañian.
- 16/ Aldrebes samar gebiltzan bañan
egin dira ajustiak,
zenbait personak sortutzen ditu
orrelakoxe nastiak;
berentzat adituko dute au
batak ezpada bestiak,
meritu aundiyak daduzka oraiñ
eskolan erakustiak,
orra amasei bertso atera
dibertitzeko gaztiak.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea,
Usurbil'ko Egiluze-txiki baserritik, Feliziano
Aizpurua'ren bitartez.

Apustu au Zarautz'en jokatu zan, 1917'ko
abenduarien 16'an. Bañan jolakarien izenik
ez da esaten.

PULTSOLARIAK

- 1/ Julian Berengua,
askok dakiguna,
pultsoan jokatzera
erbestera joana.

- 1/ Ari kendu zioten
joko ezaguna,
baña ez indarrez da
egokitasunaz.

- 3/ Geure defensoria
Jose Aldazabal,
ak ere errazoa
sustantziak eman.

- 4/ Obeto jasoteko
baleuko nai beza,
ori etzan gustatzen
Oleta'ko plazan.
- 5/ Jokue doblatuta
beste plaza baten,
axe konbenentzia
nai dezuten urten.
- 6/ Andiek emoteko
liberdi propiñe,
danak izan zituen
berdindu eziñe,
andia ona da baña
txikie obie.

Bertso auek, Gernika'ko Julio Bareño jaun-
na zanak bialdu zizkigun, 1958'ko azaroaren
24'an, makinaz idatzita, norbaiten aotik jaso-
ta.

Asieran, argibide au ematen zigun:

«Orain urte askotxu, Oleta, Amoroto al-
dian izan zan pultsolari-jokoaren bertsoak».

Laugarren laukoan *baleuko nai beza* ira-
kurtzen da. Ez det uste bizkaitarrez *beza* esa-
ten danik. Gaizki kopiatuta egongo da. Bear-
bada, *baleuko nai bezain* bearko luke.

(1925)
«BITOR ZABALA ITZIAR'TIKAN...»

- 1/ Bitor Zabala Itziar'tikan
aspaldian zan ojuka,
arri jasotzen Euskalerrian
iñork nai bazion joka;
Mutriku'tikan erantzun zion
Pedro Maria Txurruka.¹

- 2/ Okasiorik gabe indarrak
biar ditugu guk neurri,
modu onian biar diogu
adierazi alkarri,
noiz, nun da nola paperak egin
jendiak dezan irakurri».

¹ Bertso auek azaldu diran tokian, J.M. Etxaburu'ren kuaderno batean, *Txurruka* irakurtzen da, ta alaxe idatzi degu. Punturako ere ola bear du, naiz-ta gramatikak *Txurruka*'k eskatu.

- 3/ Papera egiñik jokatuteko
iruna milla pezeta,
geroztikan zer bizi-modua²
jan da eran da ondo aseta,
baña Eibarren erabagi da
alkarri zioten seta.
- 4/ Milla eta bederatzireun da
ogei ta bostgarren urtian,
igandia zan goguengarri
Martzuan amabostian,
eta eguerdiko amabietatik
ordu batak bitartian.
- 5/ Eibar'ko zezen-plazan erdian
jarri zioten arria,
ogei ta iru ontza luzian
amalau kuadru neurria,
amabost arru bere pisua,
ez al da izugarria?
- 6/ Mutrikuarran gisa Arteondo³
ez da mutilla errautsa,
denpora oietan iruntsi zuten
makiñatxo bat arrautza,
artia baño gogorragua
gertatua da aritza.

² J. M. Etxaburu'ren esku-idatzian: *geroztik*.

³ J.M. Etxaburu'ren esku-idatzian: *Artondo*.

- 7/ *León-castillo* eta arriya
jarri zioten eroso,
apostua zan ordu erdian
zeñek geiago gora jaso,
Pedro Mariak lendabiziko⁴
lanari biar eraso.
- 8/ Ta irriparrez eldu zion ta,
izanagaitikan gaitza,
amar minutuz amabi aldiz
jaso zuen kare-aitza,
eta jendeak txaloak joka,
«Bejaundeikela, Aritza!»
- 9/ Itziartarrak eldu zion ta
txit intentzio gogorrez,
bederatzi aldiz jaso, ez askok
uste zuten bezin errez,
dudarik gabe iruditzen zait
etzan iristen indarrez.
- 10/ Bigarren amar minutuetan,
guzietan azkarrena,
Pedro Maria Txurruka'k jaso
zuan bederatzigarrena,
kontra trabesak egindakuak
etzuten lasai barrena.

⁴ J.M. Etxaburu'ren kuadernoan: *Pedro María*.

- 11/ Itziartarrak bigarren aldiz
lau bider jaso ta utzi,
ogei ta bat eta amairu zeuden,
nekatu zan eta utzi,
dudarik gabe galduko zuala
egin zitzaion iritzi.
- 12/ Askok esan du tranpia zala
ta ni ezetzian nago,
orrelakorik ez aitutzia
askozaz nuke naiago,
gertatuko zan irabazliak
indarra iduki geiago.
- 13/ Gizalegian biar dan bezela
esku emanaz alkarri,
dudarik gabe esan zeikian
alkar ondo zuten neurri,
etxerakuan gorrotorikan
batere etzuten ekarri.
- 14/ Bitor Arteondo indartsua da
eta junturaz sendua,
Txurruka baño zarragua ta
laburra ta ariñagua,
desonragarri ez da geratzen
apostu ori galdua.

- 15/ Sasoi obena dauka Txurruka'k
da gizaseme bikaña,
junturatsua asi burutik
ta orporaño liraña,
indarra berriz zer esanik ez
Lastur'ko zezenak aña.

Bertso auek, Ondarroa'ko Jose Mari Etxaburu'k bere eskuz idatzitako kiaderno batetik ditugu. Berak, ziur asko, inprentaren batek argitaratutako bertso-paper batetik kopiatuko zituan.

Arteondo ta Aritza karga-jasotzalleeri buruz lau bertso-paper ditugu. Lau oietan lenengoa, auxe. Guk txeetasun batzuk eman-go ditugu, bertsoak uler ditezen, sail bakoitzaren ondotik. Argi geiago nai dutenak, onako bi liburu auetan arkituko dute: Rafael Aguirre: *Juegos y deportes vascos*, 1971; eta Jose Luis Iriarte: *Gure erri-joku nagusiak*, 1973.

Arteondok eta Aritzak, 1925'eko Martxoaren 15'an jokatu zuten alkarren aurka lenengo apustua, Eibar'ko plazan. Aritzak irabazi zuan. Bertso auek, joko orren goraberak kontatzen dizkigute.

Nor ote da egillea? Etxaburu'ren kuadernoan ez da ori esaten. Bañan iru puntuko bertsoak dira. Olako bertsoak, Mendaro Txi-

ristaka'k jartzen zituan. Aren joskera ere badu sail onek. Orregatik, egillea ura izateaz, gu beintzat ez giñake batere arrituko. Ain zuzen, ondoren aitatu degun aldaera batean, bertso auek Mendarotar batek paratuak ote diran esaten da.

* * *

Amabost bertso auek, Jose Ariztimuño *Aitzol* zanaren bilduman ere agertu dira, 1934'an Ondarroa'ko *Euskeltzale Bazkuna*'k bialduta.

Baña aldaketarik ez du.

* * *

Gernika'ko Julio Bareño jauna zanak, sail ontako amalau bertso bialdu zizkidan 1959.X.9'an, 12'garrena falta zualarik, aurretik oar au egiñez:

1925'garren urtian Eibar'ko zezen-plazan izan zan arri-jasotzearen Bertso Berriak, Mendarotar bertsolari batek ateriak. Alejandro Onaindia'k (73 urte) abestuten daustaz.»

Aldaketak: 1/4: iñork nai bazuan joka; 1/5: Mutriku'tikan etorri zaio; 2/1: Okasiorik bage indarrak; 2/2: biar baditugu neurri; 2/3: modu onian adierazo; 2/4: biar diogu alkarri; 2/5: noiz, nun da nola papera egin; 2/6: jentia dizan irakurri; 3/1: Papera egin jokatutzeko; 3/4: jan da edan ondo aseta; 3/5: baña Eibar'en erakutsi da; 4/2: ogeta bostgarren urtia; 4/3: igandea zan goguanga-rria; 4/4: Martxoan amabostia; 4/6: ordu bata bitartia; 6/1: Mutrikutarran gizon Artondo; 7/2: jarri zioten erazo; 7/4: zeñek geiagotan jaso; 8/5: eta jentia txaluak jo-ta; 9/4: uste zuten baizen errez; 9/6: etzala iristen

indarrez, 10/6: etzeuken lasai barrena; 11/1: Bigarrenian ltziartarrak; 11/3: falta; 13/1: Gizalegian biar dan legez; 13/6: bat ere etzuen alkarri; 14/2: eta juntura sendua; 14/4: labur eta ariñagua; 14/5: desondragarri ezta gelditzen; 14/6: postura ori galdua; 15/1: Sasoi oenna dauka Txurruka'k;

(1925)
BERTSO BERRIAK
ARTEAK ARITZARI JARRIAK

1/ Bitor Zabala Itziar'tikan
berriz ere da ujuka:
arri jasotzen Euskalerrian
iñork nai badio joka;
dudarikan ez det egiten
nik jo dedan arronka,
Motriko'tikan aterako'a
Pedro Maria Txurruka.

2/ Pedro Maria izena eta
nonbria berriz Aritza,
akaso orrek kulparik eztu,
gañerakuak dabilta,
askoz geiago dala esanik,
ori da lenengo itza,
neri fama kendu nairikan
alper-alperrik dabilta.

- 3/ Martxuaren amabostian
egin giñaden jokatu,
amabost arruako arria
zeñek geiago altxatu;
orrek lenbizi egindakua
nik ez nuan arrapatu,
ori orduan geiago zan da
ezin nezake ukatu.
- 4/ Egun artan ni gelditu nintzan
burua ondo makurtuta,
oiek alegre gelditu ziran
naikua diru artuta;
lastima zan ebillitzia
arrenbeste arrotuta,
itxaso dana korritu zuten
txalopan bander'artuta.
- 5/ Periodiko danetan ere
pentsatu zuten jartzia,
enteratuak gelditu ziran
España eta Frantzia;
geiagoko motibo gabe
moru orretan ebiltzia,
arritzekua etzan ba izan
egun artan nik galtzia.

- 6/ Seigarren bertsuan orrek
esaten duan itza:
gogorragua gertatu dala
artia baño aritza;
osto guziak danak juanda
gogorragua balitza,
artia beti ostuan dago,
ez bigunago balitza.
- 7/ Bakarrikan pena bat daukat:
aukera danak emana,
zortzi arruatik amaseira
aukeratutzen zuena;
askotan ola gelditu oi da
jokua galtzen duena,
zedorrek orain emango al dezu
nik zuri eman nizuna?
- 8/ Aukera ori ematen badu
nik eman nion bezela,
jokatutzeko pozikan nago,
ez det egingo atzera;
bestela bana aukera zagun
bi jokutan jokatzeraz,
orretan ere joango naiz ni
baldin konforme bazera.

- 9/ Berrogei urtera nua,
buru dana kalbotuta,
orduan erretiratzen naiz
zuri ori jokatuta;
eta bestela oraindañoko
marka danak tapatuta,
ekusirikan ofiziu
txarra dala au zartuta.
- 10/ Gaztetan ere txarra da eta
zartuta berriz doblia,
gauza aueri alde batera
uztia askoz obia;
orretarako berdindu nai det
guk dadukagun aldia,
lenago esandakuetan
baldin konforme badia.
- 11/ Eibar'ko plazan nagusi dago
orrek egindako marka,
sekulan ere ezetz egin nik,
ori da oien erronka;
joku ori irabazteko
esperantzia badauka,
nere faltarik ez da izango¹
iñork nai badu ba joka.

¹ Bertso-paperak: *ne*.

- 12/ Ez bakarrikan marka orretan
jokatutzeko prestatu,
zeñek geiago altxatu ere
nai nuke berriz probatu;
lenagoko pisuan bertan
ogei ta bi ontza altu,
libre kanterak ateratzeko,
gero nai deguna artu.
- 13/ Kantera libre izate ori
batere ezta misterio,
gero jokatzen zeñ komeni dan
ari elduko badio;
indarra sobre dadukanari
inportarik ezpaidio,
zurekin ori gertatutzen da,
jendiak alaxen dio.
- 14/ Aukera billa naizenikan ni
ez pentsatu ba artzeko,
ori baño askoz obia
beste bat da neretzako:
amaika arrua arria
gero plomoz osatzeko,
au da neri komeni zatena
beso motxakin artzeko.

15/ Aukera asko ematen ai naiz,
obe erretiratzia,
dudarikan ez det egiten
baten bateri eltzia;
esperantzetan egon arren ni
gertatu leike galtzia,
modu orretan bukatuko da
gure arteko saltsia.

16/ Orra amasei bertso berri
gezurrik gabe asmatu,
iñori fama kendutziarren
diranikan ez pentsatu;
motibo asko dauren medioz
egin nintuen tentatu,
pasadizuen amarretik bat
alare ez det kontatu.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea,
Azkoiti'ko Larraskanda baserritik jaso.

Aurreko bertso-sailla, Aritzaren alde ta
Arteondoren aurka moldatua zan. Onako au
alderantziz: Arteondoren alde ta Aritzaren
aurka, erantzuna ta ordaiñak eman naiean.

Arteondok, Aritzaren aurka galdu ondo-
ren, ondoezik zebillelako izan zala esan zuan.
Orregatik esango du, sail ontako bostgarren
bertsoan, egun artan galtzea arritzekoa etza-
la.

Arteondo, 1886 urtean jaioa zan; ta 1925'an, ogei ta emeretzi urte zituan. Orre-gatik da bederatzigarren bertsoaren asieran esaten dana.

Bertso auen bidez, desafioa egiten dio Arteondok Aritzari. Onek onartu ta berriz probatu ziran. Bigarren neurketa au ere, Eibar'en egin zuten, 1926'ko otsaillaren 7'an; eta Arteondok irabazi.

* * *

Bertso auek ez digute esaten beren aita nor zuten. Bañan. *Zubeltzu ta Saikola bertso-lariak* izeneko liburua (*Auspoa*, 93) prestatzen ari nintzala, bertso auetzaz ere galdetu nion Zubeltzu zanari.

Onela erantzun zidan:

-Bai; «beso motzakin artzeko». Ori go-goan daukat. Bertso auek nereak zirala uste zun jendeak. Bañan Itziar'ko Juan Joxe Erre-menteri'koarenak dira; Juan Joxe Garate, izen-apelliduak. Iñork sekulan bertsoan somatu etzunak jarri zitun bertso auek...

BERTSO BERRIYAK
MUTRIKU'KO OLATZ'KO
PEDRO MARIA TXURRUKA'RI
JARRIAK

- 1/ Esan dirate bertso berriyak
ondo para al banitza,
gazte batzuei lenguan eman
diyoet baiezko itza;
gizon indartsu izugarriya
dago Olatz'ko Aritza,
aldi batian ez dute ausiko,
alfer-alferrik dabilta.

- 2/ Pedro Maria Txurruka dago
karga jasotzen abilla,
arrokeririk beñere eztu,
beti izan da umilla;
paperetan jarrita ibilli
ziran kontrariyo billa,
iñork nai badu markak ontzera
nolanai etorri dedilla.

- 3/ Arteondo ta Agerre'k zuten
Markiña ortan jokatu,
amalau arruako arriyarekin
ederki ziran proatu;
ordu erdi banan emeretziña
jasota berdin geratu,
irabazi ez ta gastuba eginda
umill giñan etxeratu.
- 4/ Geroztik Markiña'n zegon oiek
ibillitako arriya,
karga orrekin Aritzak egin
zigun prueba berriya;
artu ta bere lepo onduan
aguro zuen jarriya,
egun ortan Txurruka'k egin du
marka ikaragarriya.
- 5/ Mutrikuarra indartsuba da
ta gañera garbosua,
amalau arruako arriya
orrentzako erosua;
ogei ta bost minutuban oitamar
bider espaldara jasua,
Markiña'ko plazan etzeguan
Aritza mutill gozua.

6/ Andikan laiste Mutriku'n bertan
prueba egiten asiya,
amasei arruako karaitz ederra,
zuen ezkiña biziya;
Aritzak jasota egun artan
jende askok ikusiya,
karga oieri orrek egiten
ziyen nai zuen guziya.

7/ Egualdi txarra izanagatik
lagun asko bildu zian,
Eibar'tik eta Bizkaia'tikan
gizon bikañak bazian;
plazan zeguan jende geiena
Aritza ikusteko pozian,
anaia aldamenian zeukan,
aita ta arreba atzian.

8/ Lenguak onak zirala zenbat
bider esaten genduan,
amak semiak egiten dituzte
leku askotan munduban;
orain onena Olatz'en dago
San Isidro inguruban,
beti bezela ikusten degu
gizon formalen moduban.

- 9/ Pasadizua bear bezela
garbi nai nuke itzegin,
iñorentzako gaizki esanda
askotan oi da utsegin;
nai zuena etortzeko oiek
lenago zuten otsegin,
Aritzari jokutzen orduban
etzan izango atsegin.
- 10/ Pedro Maria Motrikuarrak
prueba bikañak baditu,
ori famatu gabe isillik
nola niteke gelditu?
Au adituta jende guziya
egin liteke arritu:
ogei ta zazpi arrua bere
espaldara iza ditu.
- 11/ Mutrikuarra baño lenago
bazeuden ortan asiyak,
Ondarrua'ko premiyuetan
asko gera ikusiyak;
an ziran karga-jasotzalliak
zerbait lanian eziyak,
orduban ikaratu zituen
Aritzak beste guziyak.

12/ Iñorentzako kalterik eztu
gauz onak erakustiak,
bertso oek ikasiko ditu
batak ez bada bestiak;
Olatz beko indartsubarentzat
emen daude albistiak,
kanta ditzaten basarritar da
kaleko zar da gaztiak.

13/ Pedro Mari kontrariyorian
gabe zitzaigun arkitu,
orduban edozein etortzeko
paperetan ziyen deitu;
aspaldiyan arotzaren lanak
egiten digu segitu,
soliba edo poste koskorrak
iñoiz astindutzen ditu.

14/ Orren berriyak esan ditugu
iñork nai badu ikasi,
alegiña jarriyagatikan
guziyak ditu merezi;
ori berdindu duenikan ezta
emen oraindik ikusi,
or azaldu diranagatikan
Aritza nun-nai nagusi.

15/ Pruebak ikusitzeko batek
orra bertsuak atera,
onezaz gaizki pensatutako
kristaurik iñor ote da?
Lan au egiten ni ez naiz jardun
iñorentzako kaltera,
gusto duenak artu lezake
ikasitzeko papera.

Amabost bertso auek, Pedro Maria Txurruka *Aritza* goraltzearren jarriak, moldiztegi-izenik gabeko paperetan zabaldu ziran. Bañan Erreñeri'ko Makazaga'renean argitarara emango ziran, paper oietako ale bat bertan jaso baigendun.

Irugarren bertsoan, beste arrijasotzalle bat aitatzen da: Agerre. Itziar'koa omen zan, Arteondo bezela; eta biak kinto-lagunak.

(1928)
BERTSO BERRIYAK
ARTEONDO'RI JARRIYAK

- 1/ Gipuzkoa'ko Itziar ortan
gizon bikañak badia,
orko bati bertsuak jartzeko
oraiñ artu det idia;
Bitor Zabala'k karga jasotzen
dauka abillidadia,
nun billatu gentzake beste bat
ori dan baño obia?

- 2/ Nai dezuten guziyak aditu
oraingo nere esanak,
orren indartsubak gutxi dira
probintzi onetan izanak;
Arteondok aspaldi onetan
dauzka abillaren sonak,
Europa'n ere asko ez daude
modu ortako gizonak.

- 3/ Asi ezkerro esango ditut
Arteondoren berriyak,
orrek egindako apusturak
dira goguangarriyak;
ogei eta lau urte onetan
dantzatu ditu arriyak,
baita gañera plazetan egin
marka ikaragarriyak.
- 4/ Itziar'ko Zabala'k gugandik
merezi ditu graziyak,
ogei ta zortzi apustura orrek
baditu irabaziyak;
orren pruebak leku askotan
dauzkagu ikusiyak,
oraindañoko marka guziryak
izango ditu ausiyak.
- 5/ Orri irabazi naian egin
dute makiña bat saio,
baña alare Arteondori
inportarikan etzaio;
plazara juaten danian orrek
lana egiten du iaio,
nunbait bere amarengandikan
orretarako zan jaio.

- 6/ Galdubagatik orrek juanda
gero markak ditu ondu,
orrelako lanetan Zabala
ezta ibiltzen berandu;
aspaldiko urtietan zenbat
apustura eraman du?
Aurrera ere, soziyo ona,
Arteondori lagundu.
- 7/ Ogei minutuban bizkarrera
amairu tonelada iyo,
ai, Arteondo Itziar'kua,
ez dezu gutxi baliyo;
aurrera ere gazte askori
orrek jokutzen badiyo,
arri orrekin lanikan asko
oraindik emango diyo.
- 8/ Donostiya'ko plaza aundiyan
pruebetan zinan jarri,
egun artan zurekin jendia
arritu zan izugarri;
zure parekorik an etzala
laiste ziyoten igarri,
andik ere premiyo ederra
etxera zuen ekarri.

- 9/ Au esanagatik ez dezala
jendiak artu gaizkiyan,
gizon indartsu bikañak oraiñ
daude paraje guztiyan;
ez dakiyenak jakin dezala
esango det nik itz biyan:
orrelakuak gutxi dirade
eguzkiyaren azpiyan.
- 10/ Madalenetan Errenteriya'n
pruebetan ziñan asi,
au nola zan jende guziyari
nai diyot adierazi;
amasei arruako arriya
etzendun altxa itxusi,
premiyua ta diariyua
danak dituzu merezi.
- 11/ Aspaldiko urtietan egin
dituzu marka bikañak,
arriya erraz ibiltzen dute
zure indarra ta mañak;
Arteondok oraiñ ez dauzka
edozeiñ moduzko zañak,
orregatikan egiten ditu
izugarrizko azañak.

12/ Emezortzi urteko ori zan
apusturetan asiya,
geroztikan amaika plazetan
daukagu ikusiya;
arri jasotzen bere denboran
ez da izan itxusiya,
zenbat bider txaloka jarri du
plazako jende guziya?

13/ Zortzi arruako arriyakin
itziartarra abitu,
Eibar'ko plazan egun orretan
gusto emanak baditu;
eun da ogei ta amaika bider
altxa artian segitu,
ogei minutuetan lan oiek
Arteondok egin ditu.

14/ Irurogeitik gora jasotzen
Markiña degu ikusi,
itziartarra bi saiuetan
geldituba da nagusi;
bigarrenguan Urkidi etzan
arriya iyotzen asi,
jokua eta trabesak ditu
Arteondok irabazi.

15/ Zabala Itziar'kuarentzat
orra bertsuak atera,
adiskidia, galdetzen dizut:
gezurrik jarri ote da?
Lan au egiten ez naiz ni jardun
iñorentzako kaltera,
gusto duenak ikasitzeko
artu dezala papera.

Arteondoren gorazarrez moldatutako bertso auek, *Elustondo-Zarauz* moldiztegian argitaratu ziran paperetan, eta ale bat, Elgoibar'en jaio ta Zarautz'en bizitako Lorentzo Zulaika'ren eskutik jaso genduan.

Egillearen izenik ez da iñon esaten. Urterik ere ez da ageri.

Bañan 13 eta 14'garren bertsoak diotenez, apustua jokatu ta irabazia du Arteondok, Eibar'ko plazan, «zortzi arruako arriyakin», Markiña'ko Urkidi'ren aurka.

Apustu ori, Jose Luis Iriarte'k bere *Gure erri-joku nagusiak* liburuan dionez, 1928'ko Iraila'ren 23'an jokatu zan.

Urte artakoak, beraz, ziur aski, bertso auek.

Irakurlea oartuko zanez, sail onen azken bertsoa eta aurreko saillarena, berdintsuak dira. Zer san nai ote du orrek?

Bearbada, bi saillak egille batenak dirala. Ala balitz, eta ura *Aritza*'ren alde izanik, bi taldeak bertsolari berarengana joango ziran

bertso eske. Ta arek bere lana egin ta ko-bratu...

Bañan gauza segurua ez da. Izan ere, badi-teke bigarrego au lenengoaren ordaiñetan jarria izatea; ta, orregatik, bigarregoaren egilleak lenengo saillarenak bukatzen zuan bezela bukatu nai izatea.

(1934)
BERTSO BERRIYAK
KARGA JASOTZEARI
JARRIYAK

- 1/ Milla ta bederatzi egun da
oi ta amalauko urtean,
karga jasotze eder bat izan da
Markiña'ko erri maitean;
bi aldetatik lana egin dute
gutzizko borondatean,
batzuentzako mesedean da
bestientzako kaltean.

- 2/ Lendabiziko arriri eltzea
Olua'ri zaion tokatu,
amar minutuan ogei ta bat aldiz
bizkarreraiño altxatu;
lau gaizki jaso dituala ta
amazazpi apuntatu,
jueza bere kontra ote zegon
egin zan errezelatu.

- 3/ Txikia gero asi zan eta
batekin egin du pasa,
jokua errez irabazteko
ekarri zuten ametsa;
ogei iruri bildurrik gabe
botatzen zuten trabesa,
egun orretan askok egin du
pentsamentu aldrebasa.
- 4/ Bigarren txandan amaseña aldiz
berdiñean zuten jaso,
orduan ere Txikian alde
trabesean animoso;
betarrak joku irabazita
dagoala uste zuten oso,
beste batean polikiago
jokauko dute akaso.
- 5/ Irugarren txandan ere Olua'k
eldu zion animoso,
amaika arroako arria
ibillia du airoso;
geroago ta ederkiago
amazazpi aldiz jaso.
or ezagun da indarrik gabe
etzala geratu oso.

- 6/ Txikia ere dotore xamar
karga jasotzen zan asi,
alegiñean saiatzen danak
gaizkirik ez du merezi;
amabost aldiz ondo jaso du,
amaseigarrena igasi,
momentu artan betar geienak
triste ziraden ikusi.
- 7/ Amaika arroako arri kuadrua
ez da jasotzen erreza,
egun orretan beroa ere
egiña zuan demasa;
gizaseme ta emakumiakin
beterik zegoan plaza,
oien tartean etzan atsegiñ
artutzen ere arnasa.
- 8/ Markin aldean jende geiena
geratua da kontentu,
karga jasotzen Olua ori
egin dalako portatu;
Bizkaia'n diran onen xamarrak
egin ditu menderatu,
arri orrekin kontrariorik
etzaio egingo agertu.

- 9/ Markin aldian egun orretan
jendia bazan ugari,
esaten zuten: «Txikiak errez
irabaziko du ori;
aundiya ustel samarra da ta¹
utziko diyo lanari».
Suertatu da irabaztia
Olua'k gari fiñari.
- 10/ Erakuslia ona zedukan
Bitor Arteondo zar ori,
bere denboran amaika saio
egin dio arri ari;²
karga jasotzen eskarmentua
badauka orrek ugari,
indarra dunai ateratzeko
mutiko ona da ori.
- 11/ Txiki orrenak berrogei lagun
bai omen ziran soziyo,
txuletak eta arrautzak janez
eragin zenbait ensayo;
aundiak berriz aita bakarrik,
gezurrak ez du baliyo,
urdaia eta zeziñarekin
sabela berdintzen diyo.

¹ Bertso-paperak: *samarra ta; da ori*, guk erantsia, neurria osatzearen.

² Bearbada *arriari* bearko luke.

12/ Ustela zala uste zuten ta
zañak dauzka indartsuak,
orregatikan irabazi ditu
millaka pezta batzuak;
orrek daduzkan mobimentuak
ez dira oso mantsuak,
iruna txiki baliyo dute
Pedro Olua'n bertsuak.

Bertso-papera, *Imp. Macazaga - Rentería*
moldiztegian argitara emana eta bertan ja-
soa.

BERTSO BERRIYAK

- 1/ Bertso berriyak jartzera nua
asunto txiki bateri,
gure Jainkoak ematen badit
bear dan aña memori;
mutill batekin izandu degu
makiñatxo bat komeri,
gezurra eta saltsa badauka
orrek berekin ugari.

- 2/ Apustua bat jokatzeko
egin genduan tratatu,
bosteun bana franko señalear ere
gañera berriz botatu;
biña milla aiñekoa gero
egin bear zan osatu,
andik denbora gutxi inguruko
mutill orreri damutu.

3/ Apustu ori jokatutzeko
denbora ogei minutu,
eun da oi ta bost kilo zakuan
zeñek geiotan altxatu;
San Juan de Luz'ko plazan gañera
egin bear zan probatu,
gizaraxoa aur bat bezela
egin da erritiratu.

4/ Gañera berriz ibilli dira
neroni erositzeko,
modu orretan apustu ori
aisa irabazitzeko;
toki txarrean etziran asi
gauz ori logratutzeko,
nere burua ez daukat nik
diruagatik saltzeko.

5/ Al baldin badet bizi nai nuke
oso bide zuzenean,
diruagatik ez det sartu nai
Judas'en almazenean;
kupirik gabe saiatutzen naiz
oraindik ere lanean,
obe da bizi sos gutxirekin
eta konduta onean.

6/ Bide onetan ezin zuanian
asi zan jira ta bira,
beste lagun bat artuta joan zan
gero Erriko Etxera;
jokatutzeko gogorik ez ta
zerbait ere galdetzera,
apustu ori debakatzeko
alkateari esatera.

7/ Alkate jaunak erantzun zion
kristau leialak bezela;
apustu ori jokatutzeko
publikoan libre zala;
jokatu edo erretiratu
bitatik bat egin dezala,
eta damutu baldin bazaio
señalek galdu ditzala.

8/ Arrazoi ori aitu zuanian
triste samar zan geratu,
bide geienak itxi zizkan da
etzeukan nora abitu;
esan bezela, egin nitun nik
señale oiek altxatu,
motibo gabe aizkenerako
mutill ori asarratu.

9/ Mutil ori da gipuzkoarra,
Aia'n sortu ta azia,
aspalditxoan Frantzi aldean
ateratzen du bizia;
itxura zerbait badauka baño
ez da arrazoiz ezia,
izen da guzti esan bear det:
Franzisko Egurza Grazia.

10/ Neroni berriz naparra nazu,
Lesaka nere erria,
San Juan de Luz'en bizi naizena,
arrazoietan garbia;
oraindik ere sano dauzkat
belaunak eta gerria,
Juan Jose daukat izena eta
apellidua Tapia.

11/ Prezisamente bertsoetako
ez daukat ederra gaita,
mundu onetan disgusto asko
ikusitakoa naiz-ta;
bañan egiak esplikatzea
konbeni dan gauza baita,
ori da mutill gaztea eta
ni bost aur txikien aita.

12/ Amabi bertso paratu ditut
denbora pasatutzeko,
iñork gogorik baldin badauka
onek irakurritzeko;
prezisamente ez ditut jarri
besterik menderatzeko,
bakar-bakarrik paperak salduz
sos batzuek bildutzeko.

Bertso-papera, Luis Mitxelena jaunaren
bitartez eskuratua.

Paperak moldiztegi-izenik ez du; bañan,
tankeragatik, Errenteri'ko Makazaga'renean
argitaratua dala ematen du.

AIZKOLARIAK

BERTSO BERRIYAK

- 1/ Bertso berri batzuek
nai ditut paratu,
euskarazko praktikan
nai duenak aditu;
ia nere intentzioak
eztzake fallitu,
ikasi nai duenak
ongi atenditu.

- 2/ Kausik gabe ez dire asi
jaunok esplikaten,
aspalditxoan ere
eizian zebiltzen;
aurretik arrastuan
azerik zaunkatzen
altxatuko zirenik
etzuen pensatzen.

- 3/ Guziek eztaitzezke
derrepente esan,
geigo esplikatzeko
ere daude kausan:
Urtxupi urriarekin
nola egon zen plazan,
munduan geigo ez balitz
bezalako gisan.
- 4/ Burue zuri eta
eskuen urrie,
ala ere apusturako¹
prest dago jarrie;
gaztegoari artuez
aurretik leurrie,
etsai tentazalia
mundure etorrie.
- 5/ Lazaro eta Juan
dire Aldaz'koak,
Matias eta Urtxupi
Berueta'koak,
mille bana errial
jokatutakoak,
gizona zarrarentzat
a zer oztopoak.

¹ Bertso-paperak: *apustuareco*.

6/ Urtxupi orrek aurretik
zuen esperantza,
lenbiziko trunkure
beti konfiantza;
zere arrekin zeuken
bere alegrantza,
baña paratu zion
demonion dantza.

7/ Juan orrek lenbiziko
trunkuen jartzian,
trabes egin nai zuen
enpeño guzian;
bestiak gaxotorik
triste biotzian,
egalik ez duena
nekez da egaltzian.²

8/ Trabes egiñek ziran
ogei ta zortzian,
animoaren faltan
seguru etziran;
nunbait kontrarioak
ikaratzen ziran,
solo umildu ziren
plazara sartzian.

² Bertso-paperak *duenac* eta *egalcea*. Bañan gramatikaz *duena* bear du; ta punturako ta esan-naierako, *egaltzian*.

- 9/ Aldaztar ok ala ere
animoso asi,
jendiak ere zitun
gustora ikusi;
laguntzeko arturik
Juan Migel ta Gastesi,
enpeño aundiarekin
ziyen erakutsi.
- 10/ Aldazti atera dire
bi aizkoldariek:
bat da Lazaro ori
txit jokalarie;
bestia berriz Juan
ikaragarrie,
orrek umildu ditu
oien panparrokeriek.
- 11/ Bein baju asi ezkerro
ez da erraz goratzen,
Ezkurre ere azkenian
Lazaro burlatzen,
allegatzen zenien
ogi eske Aldatz'en,
esanez ez zubela
orrek ikaratzen.

- 12/ Esatia bat da eta
beste bat izana,
jokari txikie da
bañen nabarmena;
orrek firmatu diyo
pasaporte ona,
poleki asten al da
Lazarorengana.
- 13/ Urtxupik Lazarori
egindako soberbik,
pensatzen jarrita ere
dire arregarrik;
trunku baten bentaja
zeoken eskindurik,
berari emanda ere
eztaoke bildurrik.
- 14/ Lazaro inozentzien
bizi izan balitze,
Urtxupik gozatzeko
deseo zun ditxe;
orrek atera zion
abilidade gaitze,
galdu ta ezin pagatuz
orain or dabilte.

- 15/ Aspaldien Ezkurre
ta Urtxupi ori
desafioz zebiltzen
Juan ta Lazarori;
aizkoran jokatzeko
beti erronkari,
oien onduan zuen
okillek eduri.
- 16/ Urtxupi ori zartu eta
ala ere jokalari,
trunkuaren gañian
zebillen dantzari;
begiratu balio
bere buruari,
ez zuen ibilliko
ainbeste arrokeri.
- 17/ Urtxupi juizioan
sartu da oraingoan,
isillik egon balitz
askoz obe zuan;
lenago oraiñ baño
obeki zegoan,
andriarekin bedi
dantza zortzikoan.

18/ Mutil gaztiarekin
arturikan parte,
ola bear duenak
nai luke egon fuerte;
ortan ibillie da
sobratxo ere aparte,
garbosoa izana
beretzat du kalte.

19/ Aldaztarran probatik
ziren igarriek,
zer moduz eta nola
ziren ebakiek;
kartaz aderazi dit³
elkarri berriek,
orrelakoak dire
engañagarriek.

20/ Batxiste txiki ori
da Barabar'koa,
gizon fiñen ustean
falso tratatua;
orrek ere badaoke
zerbaten kargua,
obe zun eduki balu
geldik erlejua.

³ Bearbada, *kartaz aderazirik* bearko luke emen.

- 21/ Sekretario ori da
bada Imoz'koa,
aien aldetik zuen
orrek juezkoa;
dudarik etzegoan
gauze bidezkoa,
kausa ori pasatu zen
arrigarrizkoa.
- 22/ Mastru orrek eman zien
sue sasiari,
jakintsue bada ere
ezto asko nabari;
ibilli du eskrituren
gezurre ugari,
txerzai batentzat ere
bastante da ori.
- 23/ Zubiri orrengandik
lenbiziko boza,
irugarren trunkuetan
zer ziraien pasa;
bere buruarekin
konsidera beza,
zer motiboz geldiazi
zituen trabesak.

24/ Trabesak geldiazirik
ta apustura egiña,
orrek ematen dio
oñaze someña;
justiziarako emanik
bertatik enseña,
justizik zer kulpe do
oiek geigo ez egiña?

25/ Zubiri'k nasi zitun
partide ta trabesak,
eztabiltze oso onak
orrentzat jolasak;
egin nai zukian
nonbait interesak,
geigo da jendiari
jarri zion jolasak.

26/ Galdu-eta diruek
utzitzia pena,
ori da geienari
gertatzen dan lana;
Zubiri ori da naski
polsa ustu duena,
lanik aski darabil
ezin eramana.

27/ Sozionistek ziren
bat Sasena ori,
Garaikoa eta
bestia Zubiri;
erabilli duenak
dirue dantzari,
eskue aldatu dire
zenbait jokalari.

28/ Ogei ta zortzi bertso
badaude jarriak,
pasatu diren gisen
guziek egiak;
jendiak ekusi ditu
oien abilidadiak,
ola probatzen dire
desafienteak.

⁷ Bertso-papera, *Tolosa*: - *Imp. de E. López* moldizte-
gian argitara emana eta Oxford'ko Bodleyan Library'n
azaldua.

Egillearen izenik ez da esaten. Urterik ere ez.

(1903)

«AZPEITI'KO ERRIKO AIZKORA'APUSTUA...»

- 1/ Azpeiti'ko erriko
aizkora-apustua,
Jose Martin zan kontra
Antzumarri'kua;
Beizama'kua naiz ni
mendi-puntakua,
Pedro Mari Otaño,
Santa Ageda'kua.

- 2/ San Fermin eguna zan
señalamentian,
aizkoran jokatuba
intentzio fuertian;
faltsokeririk etzan,
ez, gure artian,
iñork esaten badu
beretzat kaltian.

3/ ^r lazara jua nintzan
ixil da serio,
lotsak bota, bestela
eztu an balio;
garaiena irabazi
prestatu nitzaio,
Antzumarri'k ontzakua
kontra desafio.

4/ Ontzakua preziso
biar trabesatu,
gure eskandalua
ortik aurreratu;
momentu artan nitzan
oso koleratu,
pakian neguena
bertan endredatu.

5/ Aizkorak artu eta
ebakitzen asi,
bost bat milla persona
ginduzen ikusi;
Jose Martinek ez du
tatxarik merezi,
geiago izan da
diot irabazi.

6/ Launa kana beteko
ginduzen tronkuak,
sarri ez dira ikusten
plazan olakuak,
zañak tiratu eta
ebakitakuak,
txalo jotzen zituben
jende publikuak.

7/ Antzumarri'k tronkua
ebaki aurrena,
baita gero ori nik
berriz bigarrena,
bentajan juan eta
baita ere azkena,
amaikari emana
biotzean pena.

8/ Aizkoran ari giñan
gu ia ituan,
aurrenengo tronkuak
txaluak zituan;
jende publiko danak
ezin kabituan,
amarretatik zortzi
kontra banituan.

- 9/ Trabesa doblatuan
asko ikusi nik,
komentzia plazan
alakua izanik;
noski ez da izango
damutu ez danik,
irabazita jasotzen
gero etzan lanik.
- 10/ Papera ta dirua
mingañetan bazan,
trabes asko egiña
kale eta plazan;
jokuba ere bastante
interesa bazan:
iru milla pezeta
zeñentzako izan.
- 11/ Aizkoran jokatuba
bear dan moduan,
guk biok alegiña
an egin genduan;
relojuen minutuba
eduki goguan,
nik ebaki nituan
larogei ta lauan.

- 12/ Egurak ebakita
ostatura segiran,
korrika jua nintzan
ezin geldituan;
Jose Martiñek ere
berak zuan partitu,
bentaja kendu nion
zortzi bat minutu.¹
- 13/ Aizkoran jokatu²
gu bi aizkolari,
oso langille ona
Jose Martin ori;
balio ez duanik
ez esan iñori,
irabazia kosta
Santa Agedari.
- 14/ Santa Agedak ez al du
onrarik merezi?
Orrelako markarik
ez du iñork ikusi;
ez dakienik bada
dezala ikasi:
jokatutako danak
ditu irabazi.

¹ Irakurlea oartuko zanez, bertso ontako puntuak ez dira alkarrekin ondo uztartzen.

² Zerbait falta da emen. Ziur asko, *jokatuak* bearko luke.

15/ Soziedadetik gera
alkarren lagunak,
jokuba jokatzeko
egin degunak;
dirua abundante,
biotzak bigunak,
edozeñek ez ditu
olako lagunak.

16/ Joakin Aldalur zan
gure ostalaria,
badaki gobernatzan
orrek aizkolaria;
kunplitu zuan beintzat
gure gidaria,
modu onean ziran
jana ta edaria.

17/ Intentzio zitalik
ez det iñorentzat,
gorrotua txarra du
bakoitzak beretzat;
alkar ikustia
tokatutzen bazat,
trago bat izango det
Jose Martiñentzat.

Sail ontatik, lenengo, iru bertso osorik eta beste bi erdizka jaso nituan Azpeiti'ko Loiola'n, Anai Labaka jesuitaren aotik: 1, 2, 13, 5'garrenaren atzeko erdia ta 14'garrenaren aurreko erdia.

Aldaketak: 1/2: aizkora-jokua; 1/3: Jose Martin det kontra; 1/5: ta ni Beizama'kua; 2/5: faltsokeria etzan; 5/7: geiagua dala ta; 13/1: Aizkoran jokatua; 13/7: irabaztia kosta zaio.

Ortaz gañera, argibide jakingarri au ere eman zidan:

«J. M. Zubizarreta'k jarriak. Etziran orduan zabaldu, Santa Agedari aita il zitziolako ta atera etziralako.

Juan Maria Zubizarreta bertsolariaren bertso-liburua, *Auspoa*'ren 82'garrenean agertu zan.

* * *

Ondoren, or goien eskeñitako amazpi bertso oiek jaso nituan, artean ikasle zan Aita Daniel Baztarrika'k eskuz idatzita bialduta. Berak, Enrike Zurutuza Azpeiti'ko albaiteroaren eskutik zituan. Onek, berriz, Beizama'ko sukalderen batean kopiatuak, aiton baten aotik.

* * *

Santa Ageda ta Antzumarri aizkolari aue-ri buruz onela dio Jose Luis Iriarte'k bere

Gure erri-joku nagusiak liburuan, '38 orri-aldean: «... Elkar aurrez-aurre ikusi arteko onik etzuten, noski. Azkenean, beintzat, 1903'gn urtean erabakiko zan elkarrekiko auzia. Ez uste izan ain erabaki-erreza gertatu zanik. Iru bider borrokatu ziran. Gizandi bien arteko auzia etzegoan, berriz, edozein lan ariñen bidez erabakitzerik. Bieri ere lanik latz eta astunena atsegin zitzaien. Eta kanako lau enborretara jokatzeko prestatu ziran.

Azpeiti'n neurtu ziran lenbizikoz, Kasino'ko pelota-lekuan. Jakintsuak etziran oker egon; geienek uste bezelaxe, erabateko garaipena lortu zuan Santageda'k. Indarrez autsi zuen, bereziki. Gaiñera, amar urteren buruan ainbeste apustutan zaildua zegoan beizamatar txapelduna».

Azpeiti'ko lenengo apustu orren ondotik jarritako bertsoak ditugu auek. Ondoren, Tolosa'n jokatuko ziran, ta bai Azpeiti'n ere, 1926'ko abenduaren 26'an.

(1903)
BERTSO BERRIAK

- 1/ Milla bederatzireun ta iruban,
abendubaren zazpiyan,
aizkolariyak ziran Tolosa'n
itxura pollit askiyan;
egun artako pasadizua
esango'izutet itz biyan,
orlako asko ez da gertatu
eguzkiyaren azpiyan.

- 2/ Aizkolari bat Santa Ageda,
Atxunberri da bestia,
orrelako bi alde ontara
noski agertu eztia;¹
mundu guztiyak espero zuben
pruebak erakustia,
tronko batekiñ izandu dute
enredua ta nastia.

¹ Bertso-paperak: *ez dira*.

- 3/ Puska batekiñ atzeratzia
badakizute motz dala,
ez det esaten bat edo beste
deskuidatuba ez dala;
biyotza fuerte zedukan baño
ondo aldetik ustela,
zerratutako apostu ori
jokatuko zan bestela.
- 4/ Apostu ori ikusteatik
aurten Tolosa'ko plazan,
kanpotar utsa gutxiyenian
zazpi milla lagun bazan;
famatuenak jokatutzeko
anuntziyua nola zan,
makiña batek naiago zuben
mudantzik izan ez bazan.
- 5/ Amar t'erdiyetan zan bandua
aposturikan etzala,
publikuari gusto emateko
prueba bat egingo zala;
pake onian izateatik,
tokatutzen dan bezela,
trabesa egiñ duen guziyak
botiak jaso ditzala.

- 6/ Amaika t'erdiyetan asteko
lendabiziko banduan,
puskarik pronto jarri gabia
amabiyetan genduan;
atrasu ori izan dalako
ordu betez beranduan,
puntziyo ori pasako zanik
asko pentsatzen ez nuan.
- 7/ Asi ziran ta Atxunberri au
natural degu ikusi,
zergatik gizon onraduba dan
graziyak ditu merezi;
biyak igualak izan balira
emango zuten itsusi,
puska gañian ez du ibilli
bestiak aña fantasi.
- 8/ Atxunberri au errespetuan
ibillitzeko bat bada,
león-castillo galdu duenian
tokatzen zaion puscara;
kontrariyua zerbait esan ta
eragiñ diyo trukara,
toriatzeko gogua zeukan
inposiblia ez bada.

- 9/ Santa Agedak bere bi puskak
ditubenian ebaki,
aizkora artu bizkarrian ta
plazatik juan da aurki;
bestia berriz bukatu arte
aritua da egoki,
itxuraz nola ibilli diran
bistan zegonak badaki.
- 10/ Arbola ondotik ebakitzian
erremienta fiñakiñ,
zer klasetako ezpata duen
ezaguna da beñepiñ;
ekartzalliak ere bastante
tatxa badauka berekiñ,
ez dakit nola deskuidatu dan
giyarra duben orrekiñ.
- 11/ Pregonatu ta defendituak
publikuaren nasiyak,
onra obia erakutsi du
arratsaldian asiyak;
justiziyari eman zaizkagun
eskerrak eta graziyak,
bestela saltsa sortuko zuten
penetan zeuden guziyak.

- 12/ Zer kantidade jokatuko zan
apostu orrengatikan,
eziñ juzgatu liteke iñola
bertsolariyen platikan;
gizon franko engañatu dan
notiziya da ortikan,
obiaguak jakiñ biarko
laixter Azpeitiya'tikan.
- 13/ Santa Ageda oraingo ontan
ez dute oso gora iyo,
jendiak gaizki itz egiten du
jaun ori dala meriyo;
gaitz erdiya zan publikuari
gusto bat eman baliyo,
disimulatu nai zuben baño
kukuak oker jo diyo.
- 14/ Aizkolariyen portaziyua
orra nik adierazi,
batengatikan desonratzia
erriyak ez du merezi;
amar urtian buru zegonak
izan du naiko desgrazi,
bertso berriyak argatik dira,
gusto dubenak ikasi.

Bertso-papera, *San Sebastián. Imprenta de «La Voz»*, Errenteri'ko Jertrudis Arrieta zanaren eskutik jaso.

Apostu oni buruz onela dio Iriarte'tar Jose Luis'ek, bere *Gure erri-joku nagusiak* liburuan, 39 orri-aldean:

«...Alabearrez, jokutzen asteko une be-rean ezeztatu zuan apostua epailleak, enbo-rretako bat ustel eta eroa zala egiztatzean. Tolosa'ko zezen-plaza ordurako ikuslez zea-ro beterik zegoan. Eta berauek izan ziran de-ma ospatzea deadarka eskatu zutenak. Be-raz, trabesak deusezturik, jokatzeko baimena eman zuan jaurlaritzaren ordezkariak. *Atxu-marriya*'k bakarrik amaitu zituan lanak, lais-ter aspertu baitzan *Santageda* alperrikako jardunean.»

«MARTZO ILLAREN AMAZAZPIYE...»

- 1/ Martzo illaren amazazpiye
nue siñalatutzera,
Deba aldera juanda nitzan
sagarrak txertatutzera;
gero bueltan sartu giñaden
Jose Barruti'n etxera,
Elorrotsu zar orren orduko
erronkak aditutzera.

- 2/ «Orretarako preparatua
omen zaude ôiñ aldiyen,
zure erronkak entzuten gaude
jun daneko aspaldiyen;
pago koxkor bat kuriosue
badago gure mendiyen,
ebaki ezetz egingo dizut
ordu bete ta erdiyen.»

- 3/ Errespuesta eman dit kontu
ori aditu onduan:
«Ordu bete t'erdi gutxigi da,
nai al dezu bi orduan?»
Agure orren biguntasuna
ere ikusi nai nuan,
Jose Barruti testigu zala
jokua egin genduan.
- 4/ Mutriku'tikan ekarri degu
narra bat izugarriye,
eramateko juntatu're bai
beratzi iri-aldiye;
amairu oin da amar ontza du
erdiko bueltan neurriye,
gutxi kostata eztu egon bêt
Deba'ko plazan jarriye.
- 5/ Pago zar ori bota genduen
oso lurraren kontratik,
baita adarrak ebaki ere
trontza batekin ondolik;
jentia pranko auzo-lanian
saiatua da gogotik,
nai bezin laixter ezta eraman
artu dan leku artatik.

6/ Jokatutzeko egun orretan
etorri giñan Deba'ra,
aizkolariya etzan agiri,
aurrera ziyen denbora;
gerok kejatzen asiak giñan
orra amarrak ondora,
esan genduen: Baztarren baten
bildurrez or egongo da.»

Bertso auek, Azkoiti'ko Aginaga baserri-ko Estanislao Aldalur'en aotik jaso genituan. Esan zigunez, bertso geiago ere ba omen zitun sail onek.

Elorrotsu, Itziar edo Lastur aldeko baserri bat omen da. Garai batean, etxe ortan aizkolari bat izan zan.

Bertso auek, irakurleak ikusi duanez, egun batez apustua nola zerratu zuten eta ondoren zer gertatu zan kontatzen digute.

Tamalez, bertsoen egillea nor izan zan ez dakigu.

Orain irurogei ta bost bat urte il omen zan Elorrotsu aizkolari ori.

(1924)
BERTSO BERRIAK
MIGEL ARANBURU'K JARRIAK

- 1/ Milla ta beatzireun egunekin
ogei ta laugarren urtian,
bertso berriak jartzera nua
Gipuzkoa'ko partian.
Disputa bat daukagu aspaldiyan
bi aizkolari artian,
erabakitzeik eztagon gauza
alkar probatu artian.

- 2/ Keixeta ori aspaldin ai da
anunziyuak zabaltzen:
ori bezelako aizkolaririk
eztala orain azaltzen.
Arto berua bezela ari da
bere buruba famatzen,
orren erronkak Ayar txikiya
eztute asko bildurtzen.

3/ Azpeitiya'n e señaile batzuk
oraindik orain bota ginduan,
iriste'eztanari itxogiteko
piskat itzegin genduban.
Orrek etzaukan olako konturik
epoka zegon orduban,
jaso ta saltoka eskapa egin digu
eskola-umian moduban.

4/ Munduba onetan granuja batzuk
len e badira izanak,
baño zuk ausi dituzula uste't
oraindañokuak danak.
Euskaldun batek bestiari egiteko
oiek eztirade lanak,
juiziyuen pizkik eztauka
ori egiten dun gizonak.

5/ Siñale oiekin berri ederrak
orain zabaldu ditu,
lenago ere zurrupatubak
amaika orla baditu.
Or jasotako eun pezta oiek
entregatzen ezpaditu,
Luzifer dagoñ barriyua ortan
danak pagatuko ditu.

- 6/ Arlitzeta da gizon bat ona,
ara Keixeta bestia,
oiek nai luke ni soziyora
pastela egitera sartzia.
Eta tontorik bada tartian
aien kuartuak biltzia,
kontzientziyak eztit agintzen
orrela ibillitzia.
- 7/ Urrutitikan desafiyoka
ezteu jardun biar alkarri,
bestela ere jakiten ditut
nik komeni ainbat berri.
Aizkora bana artuta biar¹
trunkuen gañian jarri,
erdi aukeran kapaz bazera
jokuba egitera etorri.
- 8/ Jokuba eginda berrogei egun
eskatzen ditu tartian,
prueba batzuk egiteagatik
gero biyen bitartian.
Mokaru on batzuk ere ez dira
gorputzarentzat kaltian,
nik itz oriek mantenduko'itut
urte berriyak artian.

¹ Bertso-paperak: *bian*.

- 9/ Nere mouko artzekuak ote
dauzkatzun
eman dirate aitzera,
gizonarentzat alderdi ederra
da orixe're zartzera.
Len irabazi danak kastatu
larru gorriyan jartzera,
bizi-moduban zu ere zuaz
ni bezelaxe atzera.
- 10/ Apostu-kontun zabilta beti
baztarrak lardaskatzera,
peskisa txarrak dauzkazu aspaldin
ez aurrera ta ez atzera.
Kulpik eztuna zertako asi
konpromisuan jartzera?
Bestela zabiltz Erniyo aldeko
ari motzen antzera.
- 11/ Ayar txikiya baijua orain
prueba bat egitera,
gusto dubenak etörri dedilla
Aia'ra ikustera.
Moduba onetan luzero egotia
neretzat oso kaltera,
milla pezeta pronto egongo'ida
nai duna etorri ontzera.

- 12/ Zumarraga ori're aiskidia
nuben oso lenago,
Goiarri'tikan desafioka
orain ori're or dago.
Ni ere berriz tentatu ezkeru
uzteko asmuhan ez nago,
etorri dedilla nere aurrera
baldin ortako badago.
- 13/ Anton Amure oidi saiatzea
Txikito bengatuzera,
baño ortatik alderdi aundik
eztu ekartzen etxera.
Ofiziyo ona daduka orrek
asten bat trabajatzera, *[sic]*
guardasol zarrak konpondu eta
eltziak alanbretzera.
- 14/ Chiquito de Aya beti izandu da
aizkolari ona ta abilla,
gañera iyota laister mozten du
trunko koskor biribilla.
Kaso alatsu izanagatik
aundixiogua ta salla,
sei arrobakua munduban bada
kontra atera dedilla.

15/ Gorputza gaizki ibillitzia
animarentzat kalte da,
bestela gero sartu ezkaitezen
etsai gaiztuen tartera.
Presto ta umil ibillitzia
guztiontzako obe da,
adituzeko zai egongo naiz,
bueltak laister atera.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea,
Azkoiti'n jaio ta Zarautz'en bizi dan Patxi Larra-
ñaga'ren eskutik jaso.

Iriarte-tar Jose Luis'ek, bere *Gure erri-joku
nagusiak* liburuan, 60 orri-aldean, onela dio:

«Amairu urteren buruan apusturik eraba-
kitzeke egon ondoren, 43 urterekin zijoan
apustua jokatzera Jose Aranburu *Keixeta*.
Ayatar aizkolari gazte ta bizkor bat zan erronka
jaurti ziona: Leon Uegun. *Leon Txiki* ta *Aya'ko
Txikia* bezela ezagutzen zan.»

Desafioa bota, alegia; eta, itxura danez,
bertso auen bidez bota ere.

Izenburuak egillearen izen-abizenak ema-
ten dizkigu. Bañan Migel Aranburu ori nor izan
zan ez dakigu.

(1925)
BERTSO BERRIAK

1/ Milla bederatzi egunekin
oi ta bosgarren urtian,
bertso berriak jartzera nua
Euskalerriko partian;
aizkora-apustu bat jokatu da
kostako erri batian,
larri izan dira jendian sosak
ondo zurrupatu artian.

2/ Bizkaia'n egin tratua eta
Gipuzkoâ jokatzera,
tratalari batek ikusi zitun,
ark eman zuben aitzera;
giza-legiak danak aztuta
bartzarrak kakaztatzerá,
ola ibiltz'ezkeoz zertako juan
elizâ konpesatzera?

- 3/ Bat txuripano enterua ta
bestea indianua,
bestia berriz jaiotzatican
bitz puru negritanua; (*sic*)
oien artetik ateria da
postura ortako planua,
zer giza-lege egin dituzten
publikatutzera nua.
- 4/ Gizon oik biyak asi ziraden
aizkoran jokatutzera,
zarra bastante aurrera eta
gaztia al zuana atzera;
lenago zuren zekin trunkotan
akuerrak ateratzera, (*sic*)
berriz e jokua galduko dezu
orla jokatzen bazera.
- 5/ Azpeitiar ori formalago da
askoz Aiatarra baño,
orrek sikira lanian jotze'u
talentua dubeneraño;
beste oi berriz gaiztoago da
inpernuko etsaia baño,
an ere obiak izango'irala
esate'ute oi baño.

- 6/ Oriyek kostan legorretikan
arrantzan ikasi dute,
balia baño aundiagoko
arraia arrapatu dute;
laurdendu eta gero ixilikan
poltxikuan sartu dute,
atsuak ez dute erritan eingo
oriyek kastatu arte.
- 7/ Amabi ta erditan jua ziran
arraia arrapatzera,
ordu bata ta berrogeian bat
seguratu ta etxera;
nola egin zuben etxo aundiya
aditzera ematera,
biyamunian usandu etzedin
Tolosa'ra partitzera.
- 8/ Tolosa'n partitzen asi ziran
siglo sekreto batian,
gizona sartu akordatu be
atzeko aldetik atian;
ark esan zuben: «Guk ez dakigu
gauza oi nola litekian:
jokua galdu, patrika bete,
bi atzaparrak betian».

- 9/ Gizon beltz txiki gaizto bat bada or
mendiko etxe zar batian,
purrukatzeke pozak dabilta
gau-giro illun batian;
ola ibilli ta oi sartzen bada
zeruetako atian,
gu ere aixa sartuko gera,
lasai ibilli gaitian.
- 10/ Ori're kosta ortara juan zan
arraia seguraltzera,
ango ur gazikin frotatu eta
musu beltza txuritzera;
iya txukuan sartu omen zuten
andik zetorrela etxera,
begiratu alaia egingo dezu zuk
an jartzen baldin bazera.
- 11/ Andria onek emakume ona du,
bera baño askoz obia,
gizonak ondo gobernatzeko
kunprimenturik gabia;
otordu ona seguru eta
kafia berriz obia,
a zer nolako mundu-aldiya
entrañak sano badia.

- 12/ Olako ariyak urruz bat bian
kastak aituko ez badia,
uste't jatorrak izango diala
orren moukuak badia;
aik ere zuzen egin biarko dute
pensatzen duten idia,
orrelakuai esaten zaio:
gaizto ajolik gabia.
- 13/ Alperrak beti azkenerako
béstei pegatzeko idia,
zerebait ere pentsatu biar
orla biziko badia,
goiko jokalarik eta bekuak
oainguan kontentu dia,
naiago nuen oain berrogei egun
Paris'a juañ balia.
- 14/ Txikito de Aya pizkorra da oso
berak pentsatzen dunian,
oraingo ontan etzun jardun nai
bere itxuran lanian.
Asko egiten zertako jardun
gutxi komeni dñian?
Apraeta jazteko silla biarrik
eztu izan azkenian.

- 15/ Gizon gazte orrek esaten zuben:
«Eskutatik nô alrebes.»
Zarrak odola tan-tan botatzen zun
ta gaztiak batere ez;
publikuari nabarmenago
adarra jotzen ez da errez,
ondo dagan zenbat famili
gelditu ote da negarrez?
- 16/ Oriyek azkar gertatu dia
bestiak tontuak balia,
oriyek uste duten aldian
asko akordatu dia;
gizonak ez-ezik atsuak e
erritan gogor jardun dia,
len aña jende ez da juango
berriz jokutzen badia.
- 17/ Oixe bear zan aurtengo sagar
diruak pullan jartzeko,
oik erratuta zertako zian
sagu arratoientzako?
Gaiztuai beti utzi pakian
lana ondo manejatzeke,
kolpia egin da majo jarri da
atsuakin jostatzeke.

Bertso-papera, *Navarro y del Teso-Tolosa* moldiztegia argitara emana eta Gregorio Mujika zanaren bilduman arkitua.

Aizkol-apustu ori Keixeta eta Aia'ko Txikiak jokatu zuten, 1925'eko Otsaillaren 22'an, Zarautz'ko Zinema pelota-lekuan.

Apustu onetzaz, Iriarte'tar Jose Luis bere *Gure erri-joku nagusiak* liburuan mintzatzen da, 60 orri-aldean. Baita Rafael Agirre ere bere *Juegos y Deportes Vascos* liburuan, 138 orri-aldean.

(1927)
BERTSO BERRIAK
NAPARRO'KO ERRI BATEAN JARRIAK

1/ Asi baño lenago
guzia azaltzen,
nagusien baimenaz
nik dut bai galdetzen;
lgoa'n bazutela
didate esaten,
bate bildurrik gabe
nua bai kantatzen.

2/ Milla bederatzi eun ta
ogei ta zazpian,
apustue jokatu da
lgoa'ko errian;
jende abiatu da
balore aundian,
trabesa azkar egin da
oraingo aldian.

- 3/ Aizkoran egin dute
joan dan Otsaillean,
eguna ere esan daigun:
ogei ta seiean;
diru eta papera
bazabil aidean,
gero zer pasako zan
iñork etzekian.
- 4/ Apustua asi zan
egunan erdian,
testigu azkar bazen
an aldamenian;
gaztiak eraman zion
lenik bueltatzian,
bañan zarra aurrera
danak bukatzian.
- 5/ Bigarren trunkun zarra
asi zan aurrian,
bañan gaztiak eraman zion
uraxen bukatzian;
orduko oiu eta irrintzik
geiegikoak zirean,
sekulan gizonik ez
geroago ondorean.

6/ Irugarren trunku ortan
deskuido aundie,
gaztiak lana egin da
zarrantzat auzie.
Galdu duenak nola artu
orain pazientzie?
Ondorenguan kontu obian
jokatzen al dire.

7/ Laugarren trunku ortan
eztakit zer esan,
sokan barnian jende
geiegi sartu zan;
irabazi naiean
denok bai arrantzan,
gaztiaren aldekoa
galdun gelditu zan.

8/ Boskarren trunku ortan
zarra bai asi de,
asiera bezala
eman despedide;
jendea aldamenean
bazegon begire,
zarran alde ziranak
konsolatu dire.

9/ Ogei ta lau urtetan
ez naiz allegatu,
aizkoran dirurikan
ez nula jokatu;
orreatatik oraintxen
nai nuke azaldu
apustun diru asko
etzala zabaldu.

10/ Nunai izaten dira
naigabe aundiak,
jokatutzearekin
dirutza aundiak;
ona bear bezela
agertu egiak,
alaxen agintzen du
Jesusen legiak.

11/ Arraras'ko mutillak
lgoa'n jokatu,
ez dakit egun artan
zer ote zan gertatu;
obe zuten errian
bazuten jokatu,
beñere orlakorik
ez dedin gertatu.

12/ Berriz apustu ori
jokatutzen bada,
Arraras'en eitea
kontseju ematen da;
bakotxak bere etxean
lasai aritzen da,
ordun obekiago
ezagutuko da.

13/ Aundiaren kolpeak
lotsaturik oso,
txikiaren alde ein
dira diru asko;
naiz kolpia bakan izan
gogor eta eroso,
mutil orrek izena
goi-gora du jaso.

14/ Aizkoran ongi ari da
mutille gaztia,
bañan gertatu zaio
ez irabazia;
orain gertatu balitz
ez aterazia,
laister izango luke
berriz jokatzia.

- 15/ Trabesak egin dira
bentaja aundian,
bai eta batzuk ere
oso berdiñian;
gaztien aldekuak
beti geiaguan,
galduz gelditu dira
gero atzenian.
- 16/ Ogei duro amalaubei
egiten zutela,
nik ikusi bainuen
begira negola;
lagunek ereiztean
sobra jotzen zuela,
etzuen ukatu nai
ala egin zuela.
- 17/ Amazazpi bertsoak
noski aski dire,
alaxen ematen dut
orain despedide;
nere burua asko
nekatzen ari de,
aprendiz batendako
naikoa badire.

Bertso-papera, *E. López'en etxean.-*
Tolosa moldiztegian argitara emana eta Gre-
gorio Mujika zanaren bilduman azaldua.

(1927)
«OLERKI AUXE ABESTUKO DET...»

- 1/ Olerki auxe abestuko det
oldozten asi naizenez,
mandatu ori artu baidet nik
neri lagunak emanaz.¹
Naiz eta nere gogoia beti
onetarako izan ez,
oraingo auek jarriko ditut
al badet bide zuzenez.

- 2/ Lengo batian ikusi degu
joko polita Arrua'n:
egurra zeñek geigo ebaki
bi ordubeten barruan.
Jendia pranko bazan begira
aldamenetik korruan,
galdu zutenak apenas dauden
entero lasai barruan.

¹ Guk erantsia da *neri ori*, neurria osatzearren.

- 3/ Tokatu zaigu zerraz egurra
ebakitzen ikustia,
Mardaitar oien gogokua zan
Arrua ontara jextia;
aldez aurretik erabakiya
demanda irabaztia,
akaso oiek usteko zuten
jokotik aberastia.
- 4/ Mardaitar oiek plazan erdiyan
lanian gogor jo zuten,
onenak ainbat egur ebaki,
ia sinisten dezuten!
Eta gaiñera beste ainbeste
erraz ebakiko zuten,
bestiak bezin azkar ta ondo
zerra zorroztu bazuten.
- 5/ Indar onakiñ jua ziraden
oiek egur ebatera,
balio dutenak dirala
agiriak ematera;
orretarako jarriya zuten
irutatik bi aukera,
iru oietan zerran onena
alare ez da atera.

- 6/ Lenago oso bero ziranak
oztuak dira urian,
ezagun batek neri esána
lengo batian gurian:
«Ollo salda're etzetik artu
gero erateko ustian,²
ta arekiñ ere txit zori txarra:
ontziya autsi birian!».
- 7/ Lenago beste baso koskor bat
artzeko ziran prestatu,
ogei ta bi errial esanda
ogei ta iru eskatu.
Gero bestiak artu zutela
etzitzaioten gustatu,
urtebeteko laiñ bazituzten
oiek ainbeste deztatu.
- 8/ Meza batera juan da zuten
izketa orri ekiña,
oriatikan pena zutela
auxen da gauza jakiña;
bestiak ura kendua damu
oien epurdiko miña,
ara ba oraiñ etxera berriz
eraman duten propiña.

² Puntu au ez da besteekin ondo uztartzen. *Idian* edo *irian* bearko luke.

9/ Egurra atzurtu egin dutela
oietako batek esan du,
ura berari bestek kendua
barrendik pena izan du;
obe zenduke aiek baiño're
lenago artu bazendu,
atzurrik gabe labaiñ da zuzen
azkar ebakiko zendun.

10/ Izketa pranko ibilli dute
lagun urkuen kaltera,
bide oieri utzita guazen
Jesusen borondatera;
bestela emendik zer datorkigun
oraiñ kontuak atera.
Marka aundiya egiñ nai zunak
len e bazuen aukera!

Jose M. Makazaga

Amar bertso auek, *Argia* astekarian agertu ziran, 1927-IV-17'an.

Azpian, firma bezela, izen-deitura auek: *Jose M. Makazaga*. Bertsoen jartzallea izango da, nor izan zan ez badakigu ere.

(1928)
BERTSO BERRIAK
AIZKORA-APUSTUARI JARRIAK

- 1/ Aizkora-apustu bat
jokatu da aurten,
Tolosa'n izan gera
ori ikusten.
Buelta bat egin gabe
nork du ori uzten?
Gaztetatik asiak
aizkoran ikasten,
asi naiz esaten,
aditzera ematen,
ezta errez izaten,
bentaja eramaten,
diferentzi aundirik
noski etzuten.

- 2/ Beizama'kua bat,
bestia naparra,
erriaren izena:
Uizitarra.
Tolosa'n jokatu da
apustu ederra,
erakutsiak dira
nork bere indarra;
esango det orra,
txit mutil gogorra,
egin duen obra
ona dala sobra,
bañan bitorioso
probintziarra.
- 3/ Apustua zerratu ta
ondorian gero,
napar oiek zebiltzan
gogotik bero.
Esanaz: «Au etxian
zeukagu seguro»,
depositatu dute
makiña bat duro.
Golpia lijero,
etzeguen giro,
etzeguen giro,
bentajan aguro,
ezagun zan klaro,
Naparrua'n etzuten
ori espero.

4/ Apustua jokutzen
ziranian asi,
biyak onratutzea
dute merezi.
Etzuten jokatua
interesa gutxi,
sei milla pezta ziran
artu edo utzi.
Joan orrek eutsi,
orrek lendabizi
bentaja erakutsi
eta irabazi,
plazan ezagutu da
zein dan nagusi.

5/ Joan Oiarzabal da
Ansorena ere,
ezta esan biarrik
onak dirade.
Txit indar aundikuak
dudarikan gabe,
biyak egin nai zuten
banderaren jabe.
Esatia obe,
dudan zeñen alde,
bildur giñan gu're,
seguru beñere,
eztet uste indarrik
dutenik gorde.

6/ Oriek ikustera
Tolosa'ko plazan,
ezta esan biarrik,
jende asko zan.
Guziak ikusi nai
ederrena nor zan,
nola portatu diran
biar nuke esan.
Animua bazan,
aizkoraren otsan,
gogotikan jo zan,
peligrua or zan,
ederrena aguro
ezagutu zan.

7/ Aizkolari ederra
Ansorena ori,
ezta esan biarrik,
ala diruri,
begiratu besterik
eztago berari,
garai batian orren
alde giñan ari.
Esan nai danari,
berriz ere ori
egin al baledi,
iruditzen neri,
diferentzi aundirik
ezta agiri.

8/ Gero ta estuago
etorria lana,
au da jeneralian
gertatzen dana.
Aizkolari ederra
Santos Ansorena,
naparrak gustatuta
zeukaten onena.
Ori ona izana,
bazuen afana,
ainbeste persona
begira zegona,
penaz gelditu biar
galdu zuena.

9/ Preparaturik biak
jarri ziranian,
etzan atsegin oien
aldemenian:
nor bere aldetikan
gogotik lanian,
bentaja gutxirekin
berdin geienian;
apustu danian
txit modu onian,
ikusi zanian
kasik berdiñian,
norbaitek biar zuen
bai azkenian.

- 10/ Preparatutzen biak
egondu baitzian,
formalidade aundiz
beren itzian;
nor bere aldetikan
bai segurantzian,
ala egondu gera
denbora luzian.
Apustu guzian
saiatuak zian,
eskasak etzian
nere iritzian,
galdu dunak penia
du biotzian.
- 11/ Galduagatik, Santos,
ezta zer esanik,
gañera lagun txarra
izan zeranik.
Gipuzkoa'n jokatu
orren estu zanik,
eztet uste bizi dan
ikusi duanik.
Lagunak izanik,
zure onra onik
galdu nai degunik
ezta euskaldunik;
zu ondo ikustia
desio det nik.

12/ Orain arte bezela
pakian konpondu,
gizonak ederrago
bai ematen du.
Diferentzi aundirik
eztute izandu,
esperatutzen zana
batek eraman du.
Nai diet lagundu,
nik baldin al banu,
alkarri umildu,
berriz ere bildu,
Tomas Zaldibitarrak
desiatzen du.

Bertso-papera, *Beasain'en L. Zunzunegi-
'ren etxian, 1928'an* argitara emana eta Gre-
gorio Mujika zanaren bilduman arkitua.

Apustu onetzaz onela dio Rafael Aguirre
Franco'k bere *Juegos y Deportes vascos* li-
buruan, 144 orri-aldean:

*«Aizkolari de prodigiosa fuerza y gran de-
sarrollo muscular fue Juan María Olazabal,
de Beizama, protagonista de una de las más
espectaculares pruebas celebradas. Tuvo lu-
gar en Tolosa, el 20 de mayo de 1928, compi-
tiendo contra un gran campeón navarro, de
Huici, Santos Ansorena, sobre 4 troncos de
72 pulgadas; 4 de 54 y 4 de 36. Ganó Olaza-
bal en 58 minutos y 20 segundos. Uzcudun
quiere llevarse a Juan María Olazabal para*

hacer de él boxeador en América, pero su familia se opuso a ello.»

Irakurlea oartuku zanez, emen *Olazabal* da bertsoetan *Oiarzabal* esaten zaio. Abizen jatorra zein dan ez dakigu.

Tomas Zaldibitarra omen da bertsoen egillea, saillaren bukaeran esaten zaigunez. Tamalez, bertsolari orretzaz ez degu orain artean ezer ere ikasi.

ERRONKAK

1/
.....
.....
.....
.....
.....
..... izat,
..... izaten ditu
kasketa izugarriyak.

2/ Jaun Zerukua, laguntza eske
asiya naiz zuregana,
konbeni bada argitasun bat
bialdu zazu nigan;
gizon ori da erronka aundiyak
lenago jo dituana,
desafiyoka jardun da gero
atzera egin duana.

- 3/ Azkoitiya'ko semia naiz ni,
baserrin jaio ta aziya,
kontrariyo au zer langille dan
askok dauka ikusiya;
alabantza batzuek nigandik
ori dago mereziya,
bildurrik gabe jarriko diyot
gertatu zaidan guziya.
- 4/ Burla ta desaidiak egiñaz
beti zitzaidan asitzen,
izenik gabe erraza dago
zein dan adierazitzen:
Azkoitiya'ko Santa Kruz'tikan
ez da aparte bizitzen,
aizkorarekin baño mingañez
obeto daki luzitzen.
- 5/ Ixilldu gabe beti ari zan
izanik mingaiñ zabala,
diru-pantasi izugarriyak
nunai jotzen zituala;
esanaz ortzaz gora aguriak
bere kajoian zeuzkala,
lagunak falta zitubela ta
eramatia neuzkala.

6/ Arrokeriyaz oiek kontatzen
or zebillen jai ta aste,
nik orrelako buru gogorrak
umiltzen badakit laiste;
bestek dirurik zeukanikan
nunbait etzenduben uste,
zure agure aiek lagunak
denboraz izan dituzte.

7/
.....
.....
.....
.....
.....
.....
zure
nunbait bildurra
biyotz guztiya

8/ Biña mill
bear gen
señalia
esan gu.....
jokatzek.....
reuma zo
pago ede
zertan et

- 9/ Apustu
nere alde
alkar proa
gerade zur
amaika bider
dizugu zere ar
bost arruako
ez dizula inportika
- 10/ Zure kontubak zerbait esaten
aurrera biet segitu,
oso politak izango dira
nai dezutenak aditu;
zortzi illabete aurreti zan
gobernatutzen abitu,
bitarte ortan tripazai orrek
bazterrak konpondu ditu.
- 11/ Bear ez diran kontua franko
zuk badauzkatzu esanik,
guk ez diyogu iñon aditzen
orri arrazoi zuzenik;
apetitua ederra dauka
izan ezkerro gauz onik,
okel da arrautz jaten ez dago
zu bezelako gizonik.

- 12/ Ondo dakigu tortilla jaten
artarakua zerala,
etxeko egaztiyenak tripan
sartzen zīñun beriala;
egun batian aditu nuen
zuk esaten zenduala:
andriak arrautzen preziyua
jakin biarko zuala.
- 16/ Usteko dezu lan ortarako
ez daukadala indarrik,
nik bezin erraz ez dezu iñon
zuk ebakiko egurrik;
erronka eta bulla guziyak
izango dira alperrik,
nai dezunian etorri zaite,
ez daukat zure bildurrik.
- 17/ Nik kargu artuko nizunikan
zuk etzenduen pentsatzen,
gaizki esaka asi ezkerro
asko dirade mintzatzen;
orla dabiltzan aundi-naikuak
iñoiz badakit zentzatzen,
gaur etzera zu gauza neretzat
plazan aizkora dantzatzen.

18/ Orren berriyak papera ontatik
biar nituzke zabaldu,
desafiyoka ala jardun da
gero señaia galdu;
bertso berriyak orri jarrita
oraiñ al baditut saldu,
ez izan gure errukirikan,
errespuestak bialdu.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea,
Getari'ko Garro baserrian eskuratua.

Papera puskatua dago. Ori dala-ta, iru
bertso falta dira: 13, 14 ta 15^ogarrena. Ta
beste batzuk erdizka daude. Oien utsuneak
puntut idatzi ditugu.

Aizkolari batek beste bati botatzen diz-
kion erronkak dira bertso auen gaia. Ta biak
azkoitiarrak ditugu, 3 eta 4° garren bertsoeta-
tik ageri danez.

Bertsoak nork jarri zituan ez dakigu; ez-ta
zein urtetakoak diran ere. Bañan, paperaren
eta letraren itxuragatik, gerra aurretakoak
izango ditugu.

Paperaren beste aldean, Txirritaren ber-
tso-sail bat dago. Ikus: *Auspoa* 101-102, 136
orri-aldean.

(1936)
BERTSO BERRIYAK
KEIXETA'RI JARRIYAK

- 1/ Urtiak milla bederatzireun da
ogei ta amaseigarrena,
ta ilbeltzaren bostian zer zan
esan dezagun aurrena.
Azpeiti ontan omenaldi bat
Keixeta aizkolari orrena,
jokua dala antziñetatik
usarioz datorrena,
merezi dunà alabatzia
ez da izango txarrena.

- 2/ Bi izenekin erri bat dana
Urrustil da Azpeitiya,
Jose bertako naturala da,
Keixeta izengoitiya.
Aizkorarekin egurra ebaitzen
indartsu ta erokiya,
urte askotan txapeldun edo
gaiñeko mailla eukiya,
sakon ori da orrelakuak
azitzen diran tokiya.

- 3/ Plaza ta baso ibilli dana
batekotikan besteko,
talentutsua izen dalako
jokuak irabazteko;
opiziale ona bera ta
besteri erakusteko,
pertsonek gogoa badu
gizon ori ikusteko,
oraindik ere lastima dana
edozein moduz uzteko.
- 4/ Batzuek gutxi pamarren
gizon apustulariya,
bañan nolabait bizi ber dala
esan dezagun egiya;
len gutxiago, orain geiago
nola dan nekazariya,
bere denboran lanterri asko
ostian erabiliya,
pin saiatuta sostenituba
bera eta familiya.
- 5/ Pamarren aldian nola dadukan
txartuban edo ondutan,
askok egiten duten bezela
golpez eman da kendutan,
mingaña neurritz dantzatzia obe
tokatutzen dan moduban,
orretzek ainbat utsegite geuk
askok egingo gendutan,
ezertan ere paltau gaberik
inor al gaude mundutan?

- 6/ Zertako dira erronkak eta tranpak eta maleziak?
Ez du balio lana egiten edozein moduz asiak.
Lagundu biar osasuna ta Jaungoikuaren graziak,
berrogei joko inguru ori baditu irabaziak,
jakin dedanez geienak edo jokatutako guziak.
- 7/ Orri txapela kendu nayian eiten ziranak abitu,
abilidadez edo suertez danak azpian kabitu.
Berorrek ere saiatu eta irabaziak baditu,
esango zuten plojotasunez ein izen balitz nagitu,
baiña Keixeta piña ez danik sekulan ez det aditu.
- 8/ Azio oiek eingo badira talentuak e biaitu,
ogei kana erdiko moztua dago, ez det gutxitu ta geitu,
irurogei ta sei minutuan; berriz nork ebakiko ditu?
Amalau kilometro laisterka lan erdietan segitu,
marka aundiago egingo zukena bestia ez bazan gelditu.

- 9/ Aia Txiki ta Mendaroarra ta
emen asko kontrario,
danak jokatu, berdindu ezin,
iya zer erremerio.
Andik urrena Aia Aundiak
Tolosa'n jokatu dio,
luzaro artako gobernatuta
jendia oso zan pio,
lana galanki egin bai baña
orrentzako ez balio.
- 10/ Berrogei ta lau urte zeuzkala,
baliente zeguan da,
kolpez ondatu zerra batian
eskua moztu zuan da;
orrek zedukan altutasuna
nunbait ezin eramanda,
naparrutarrak laister ziraden
desapiua eman da,
ango onenari garbitu zion
Tolosa'raño juanda.
- 11/ Sasoia ala eta gorputza
gutzizko indarrekua,
momentu baten gertau zitzaien
suerte okerrekua:
eskua moztu, trixte gelditu
naiz izan ezkerrekua;
baldin jenioz izandu balitz
oitura alperrekua,
bide-ertzian eske jartzeko
tamaña ederrekua.

- 12/ Mundo onetan gertatutzen da
bost gauza penagarri ta,
alde aurretik ez da jakiten
etorkizunan berri ta,
nolako palta egin zitzaion
ikusten degu sarri ta,
esku motxari aizkol-kertena
iñola ezin ezarri ta,
jokatzen zuben uela edo
aparatua jarrita.
- 13/ Gauza preziso ikasi biar
izango bada jakintsu,
atze-errietako jendiak ere
ori eramaten dizu;
gizona ondo juzgatutzeko
neurri, talentu ta pisu,
orrek ainbeste eskarmentu ta
abilidade badizu,
gaur argatikan ezagutzen da
aizkolariaren maisu.
- 14/ Nola plazetan egiten dituzten
marka ikaragarriyak,
zarrak bajatzen diranerako
gaztiak daude jarriyak,
naiz astun izan dantzatze'ituzte
altzairu eta arriyak,
len bezelako ondra eduki
dezaten euskal erriyak;
beragatikan para ditugu
amalau bertso berriyak.

Bertso-papera, *Imp. Macazaga - Rentería*
moldiztegian argitara emana eta Azpeiti'ko
Joxe Agirre bertsolariaren eskutik jaso.

Lenengo bertsoak dionez, omenaldiren
bat egin zitzaion Keixetari Azpeiti'n, 1936'ko
Iibeltzaren 5'an.

(1966)
BERTSO BERRIAK

- 1/ Apustutxo bat jokatu zaigu
Donostiya'ko partian,
jendia ere ikusitzeko
zeguen borondatian;
irabaziyak mejora eta
galduarentzat kaltian,
disgusto ederrak artuak ere
izango dira tartian.

- 2/ Karro batekiñ presentatu zan
txorrokilleruen gisan,
berak nai zuen toki guzira
buelbaka an ibilli zan;
kezka gaiztorik gabetandikan
presentatu zaigu plazan,
etorri baño sasoi obian
berriz etxera juan zan.

- 3/ Esplikatutzen astera nua,
aditu nere esanak,
mundu guziyan zabaldu dira
Polipaso orren famak;
nekatu gabe egin dizkigu
gure lagun zarrak lanak,
Napar aldeko koarto pizarrak
bildu ditugu geienak.
- 4/ Mundua ontan denak nai degu
indarra eta abiltza,
arengatikan ateratzen da
bonbiyua eta itza;
lenago ere Gipuzkua'n zan
aizkoralariyen giltza,
gu ez gaituzte menderatuko,
alper-alperrik dabilta.
- 5/ Zartu ezkerro sartu ziñaden
aizkorarako arretan,
makiña batek esaten zuan:
«Ez dabill leku txarretan!»
Desapiyua pagatu dezu
gelditu gabe zorretan,
negar ederrak utzi dituzu
Napar aldia orretan.

- 6/ Polipaso au azaldu zaigu
baliente ta bapua,
berrogei urte kunplitu eta
irabazi du jokua;
len e Ernani'ñ gizon bat bazan
kontrariyo gabekua,
orain zuk bete bearko dezu
Eltzekondo'ren lekua.
- 7/ Gobernatzeko billatzen ditu
oso leku erosuak,
Aldanondo'ri etzaizka falta
txuleta ta ollaskuak.
Zenbat enpeñu izan ote du
zure andregai gaxuak?
Kozinera orrek eman dizkitzu
zuri mokoru goxuak.
- 8/ Bakoitzak geren martxari zuzen
bier diyogu segitu,
kariño aundiyan dagon lekuan
al bada ondo serbitu;
berriz ere zuk kozinera orri
obe diyozu segitu,
esposatuta birajerako
etzera gaizki gelditu.

- 9/ Orain bost urte eman niyuen
lantegi oni asiya,
ofiziyua seguratu det,
daukat ondo ikasiya;
oraingua ontan ikaratu det
Naparro alde guziya,
berriz eztira atrebituko
neri ematen auziya.
- 10/ Neskaxa ori orain arte zuk
etzenduen ikusiko,
aizkorarikan izan ezpazan
sekula etziñan asiko;
ondo portatzen balimazera
orrek etzaitu utziko,
andre ederra artuko dezu
zere denbora guziko.
- 11/ Apustua ori izandu degu
askorentzat pozgarriya,
jende guziya ikusitzeko
zefon zoratzen jarriya;
Polipasoren gorputzak dauka
indar ikaragarriya,
orren aurrera etortzen danak
dauka ixtillu gorriya.

12/ Gipuzkoano eta Naparrak
denak anaiak gerade,
elkarri ondo eginda emen
bizi bier da gerore;
Berekoetxea gizon motela
etzan azaldu bera're,
ni juez eta zu sekretaio
oraindikan ere gaude.

Bertso-papera, «*Gráficas Hernani - N. R. S.S. 87/66* moldiztegia argitara emana eta Migel Arozamena bertsolaria zanaren eskutik jaso.

Aizkol-apustu au, 1966 urteko Ilbeltzaren 23'an jokatu zuten Polipaso'k eta Berakoe-txea'k.

Apustu onen txeetasunak jakiteko, ikus: Iriarte'tar Jose Luis: *Gure erri joku nagusiak*, 84 orri-aldean; eta Rafael Aguirre Franco: *Juegos y Deportes Vascos*, 166 orri-aldean.

KORRIKALARIAK

(1928)
BERTSO BERRIYAK

- 1/ Bertso berriyak ateratzeko
lenguan esan dirate,
Azpeitiya'ko korrika-apustu
ori dala mediante;
egon zaitezte pasadizuak
zer diran aditu arte,
irabaztunak pozak dabilta,
galdu duenentzat kalte.

- 2/ Otsaillaren ogei ta seian
jokatzen ziraden asi,
asko ankezko azkarragorik
iñon ote da ikusi?
Biyak galanki saiatu dira,
ez dute egin itxusi,
baña Azpiroz Azkue'kuak
azkenian irabazi.

- 3/ Jokatzeko aurretik doblian
izanduba da trábesa,¹
esku-aldatuba izango da
makiña bat interesa;
zenbat diru egin dan jakiten
ez dago oso erreza,
irabazita daukan guziyak
ondo aprobetxa beza.
- 4/ Azpiroz eta Aizarnar ori
Azpeiti'n jokatu dira,
amalau kilometruan egin
dute guztizko pelira;
Azkue'rekin diruba franko
irabaziyak badira,
orrelako korrikalariyak
Gipuzkua'n gutxi dira.
- 5/ Azkue'k anak ariñak dauzka
eta indarrak biziya,
gutxiyenko bost apustura
baditu irabaziyak;
ondo portatu dalako orrek
merezi ditu graziyak,
arriturikan utzi zituen
begira zeuden guziyak.

¹ Bertso-paperak: *izandu bada trabesa.*

- 6/ Korrika-apustura orretan
bazan jendia ugari,
zer mesedia egin diyoten
Azpeiti'ko erriyari!
Jan da eran lasai emanak dira
ara jua diradenari,
propina onak utzi dizkate
ango tabernariyari.
- 7/ Saltakari onak daude oiek
bata bezela bestia,
Aizarnar orrek nunbait nai zuen
Azpiroz ori austia;
emeretzi urte omen dauzka,
oraindik dago gaztia,
Aiaarrentzat orren indarrak
oraiñ iristen ezia.
- 8/ Leku askotatikan jendia
Azpeiti'ra zan etorri,
zar eta gazte diru jokutzen
aguro ziraden jarri;
bi aldietatik esperantza
aundiya zan izugarri,
Azkue'gatik diruba pranko
etxera degu ekarri.

- 9/ Apusturako lanak askotan
bera jetxi edo iyo,
ai Juan Manuel Azkue'kua,
ez dezu gutxi baliyo;
Aizarnar ori bere aldetik
izan biar zuen piyo,
ustez seguru egonagatik
kukuak oker jo diyo.
- 10/ Berriz Aizarna'k egiten badu
desafiyo jokatzeko,
ez det uste egongo danikan
Aiaarra ukatzeko;
apusturak izaten dirade
irabazi ta galtzeko,
Juan Manuelen biarra bazan
lengo faltak osatzeko.
- 11/ Iru probintzitako jendiak
ikusten izan geranak:
Gipuzkua, Bizkai ta Naparrak
trabesen jardun diranak;
arrisku aundiya izaten du
apusturetako lanak,
kaskuari atz egingo diyo
utsikan gelditu danak.

- 12/ Aia aldian diruba franko
irabaziyak badia,
arriskatzeko duro batzuek
jende kupira gabia;
milla pezetako ederrak or
esku-aldatubak dia,
gora Azkue eta lagunak,
ederki portatu dia.
- 13/ Motibo aundirikan etzuten
guretzat kantak jartzeko,
Aizarna aldeko kontu oiek
gaude goguan artzeko;
nunbait bildurrik ez dauka orrek
orain kartzelan sartzeko,
baña alrebes gertatu zaio
bertso berriyak saltzeko.
- 14/ Aia'n baserri etxe batian
egin dute banketia,
nunbait nai zuen bere lagunai
jan da eran ematia;
nagusi orrek askorentzako
zeukan borondatia,
joko orretan poltsa ederki
izan biar du betia.

15/ Orra korrika orren kontubak
nik zerbait adierazi,
len kankak jartzen jardun dan orrek
onenbeste du merezi;
ustez seguru zuten jokua
juan zitzaien igesi,
lenguak bazterrera utzita
oek aurrena ikasi.

Bertso-papera, *Elustondo - Zarauz* moldiztegian argitara emana eta noren eskutik jaso nuan apuntatu gabea.

Apustu au bi korrikalari auek jokatu zuten: Juan Manuel Azpiroz, *Aia'ko Txikia* esaten ziotena, Azkue baserrikoa, eta Klaudio Egaña, *Aizarna'ko Txikia* esaten ziotena. Amalau kilometro egin bear zituzten.

Apustu onetzaz onela dio Joxe Luis Iriarte'k, bere *Gure erri-joku nagusiak* liburuan (Zarautz, 1973), *Aia'ko Txikia*z ari dala:

«Bigarren maillako laisterkarien gain amaika garaipen burutu ondoren ospatu zuan lenen apustu aundia. 1928'go otsaillaren 26'a zan. 25 urte zituan. 18 urteko mutil gaztea ta laisterkari bizkor bat zan bere aurkaria: Klaudio Egaña, *Aizarna'ko Txikia*. Bira erdiz irabazi zion aiatarrak.»

Apustu oni buruz idaz-lan luzea agertu zuan Jolu'k, «*Aia-ko txikia ta Aizarna-ko txikia*» izenburuarekin, *Goiz-Argi* aldizkarian, 1972'ko Uztaillean.

Amairu eta amabostgarren bertsoetan esaten danez, Egaña'ren alde ziranak jarri zituzten bertsoak lenengo. Tamalez, bertso oien aztarrenik ez degu orain arte, iñundik ere jaso.

Urrena, ordañetan, Aia'ko Txikiaren alde ziranak beste sail bat jarri zuten: onako au.

Jartzallea nor izan zan ez da bertsoetan esaten. Gaztelu bertsolaria izan ote zan entzun izan degu. Bañan gauza segurua ez da.

Korrikalari auek berak, beste apustu bat jokatu zuten andik bi urtera, Donostia'n. Bai bertsoak jarri orduan ere. Ta jartzalle bera dala ematen du. Sail ori, urrengo orri-aldeetan eskeñiko diogu irakurleari.

Sail ontako amargarren bertsoak onela dio:

Juan Manuelen biarra bazan
lengo faltak osatzeko.

Ta urrengo saillaren zortzigarrenak:

orra ederki erremeditu
aizkolaien utsegiñak.

Aiarrak aizkoran bi apustu galdu berriak baitzituzten. Lenengoa, 1925-II-22'an, Zarautz'en, Leon Uegun edo *Leon Txikia* esaten ziotena Keixetarekin neurtu zanean. Bigarrena, 1925-XI-22'an, Tolosa'n, Martin Uria, *Uztaeta* edo *Aia'ko Aundia* esaten zio-

tena, Keixetaren aurka. Apustu onen aurretik, Leon Txikia eta Uztaeta alkar neurtuak ziran, eta Uztaeta'k irabazi.

Aia'ko Txikia korrikalaria ezagutzeko egokiera izan genduan, orain urte batzuk, erri artara joan giñan batean. Irurogei ta amarretik gora zijoan urtetan. Ala ere, onela esan zigun:

– Orain ere jokatuko nioke nere edadeko edozeñi. Nik nere ajeak baditut; bañan arek ere izango ditu bereak.

Orri esaten zaio burua lengo lepotik edukitzea...

(1931)
BERTSO BERRIYAK

- 1/ Bertso berriyak jarri bialitut
iñork nai badu ikasi,
korrikalari oien berriyak
nai ditut adierazi;
zer abildade daukan Egaña'k
ederki degu ikusi,
asko nekatu gabe Azkue'k
orri diyo irabazi.

- 2/ Donostiya'ko zezen-plazara
sartu gera ikustera,
batzuek diruba ekartzera
eta bestiak uztera;
Azkue'rekin juan giñaden
jokua irabaztera,
oso kontentu etorri giñan
andik Aia'ra ostera.

- 3/ Bigarren aldiz jokatu eta
nai zuen irabazia,
kostako zaio Juan Manuel
piska batian austia;
orri irabazi naian dabil
bat ez bada bestia,
or dabiltzanak Azkue'rentzat
orain iristen ezia.
- 4/ Bederatzi apustura dago
Azkue irabaziya,
onenen marka iru minutuz
orrek daduka ausiya;
egun batian etziñan jαιο
korrikalari itxusiya,
famate gabe ez det utziko
orain al dedan guziya.
- 5/ Juan Manuelek orain korrikan
dauka abillidadia,
nun billatu gentzake beste bat
ori dan baño obia?
Plazara juanda lana egiten
dago kupira gabia,
geiago're konponduko ditu
orrena etortzen badia.

- 6/ Iru t'erdiyak jo zutenian
jokatzen ziran abitu,
Aizarna pizka bat aurrera ta
Azkue'k berriz segitu;
Aia'kuak bestien indarrak
laiste menderatu ditu,
eun da bigarren go bueltan
Egaña ori zan gelditu.
- 7/ Orrenbeste apusturatikan
bat ere ez dezu galdu,
orrelakorik inguru ontan
oraindik ez da azaldu.
Juan Manuelek oraiñ goratzia
zerbait mèrezi ez al du?
Orren notiziyak biar ditut
leku guziyan zabaldu.
- 8/ Leku askotan orren gañian
gu gerade itzegiñak,
baita trabesa egiteko're
asko aldiz otsegiñak;
gutxi dira jokuan Azkue'k
bezin gizon atsegiñak,
orra ederki erremeditu
aizkolaien utsegiñak.

- 9/ Emezortzi urtekua ez dago
esaten zuten Egaña,
baña Azpiroz'ek aguro artu
ziyoen orri tamaña;
mundu ontara sortu zan ori
korrikalari bikaña,
orregatikan geroztik egin
ditu oinbeste azaña.
- 10/ Beatzi apusturetatan
ekarri ditun dirubak,
altxa dituzu zere erriya
ta gañera ingurubak,
baserritako famili asko
ondo jartzeko modubak;
aziyo gutxiyago eginda
artzen dituzte gradubak.
- 11/ Etzera gutxi enpeñatuba,
ai Juan Manuel maitia,
zureganako leku askotan
daukate borondatia;
ankaz ariña, petxu lasaia
eta korajez betia,
kostako zaio beste bateri
gaur zuri eramatia.

- 12/ Orren korrikako apusturak
ez dira izango aztuta,
batzuen poltsak betiak daude
eta bestiak ustuta;
Juan Manuelek arrazoi txarrik
orain merezi eztu-ta,
irabaztunak orri begira
jarriyak daude poztuta.
- 13/ Berriz Azpiroz'i desafiyo
irabazi duenian,
entrada gabe diro gutxitxo
dago gaurko egunian;
naiz kamiyora edo plazara
Azkue juaten danian,
ikara aundi gabe jarriko
da orren aldamenian.
- 14/ Azpiroz orrek apustura asko
irabaziyak izanik,
noranai juanda seriyo dabil
ez dauka arrotasunik;
Juan Manuel, aditu zazu
oraiñ egiya esanik:¹
korrika ezta emen azaltzen
irabaziko dizunik.

¹. Bertso-paperak: *izanik*. Bañan dudarik gabe *esanik* bear du, poto izango ez bada.

15/ Ara bertso berriyak atera
korrikalari oientzat,
oso gaizki jarriyak daudenik
neri iruritzen etzat;
pasadizo au ona izango da
oraiñ kristau askorentzat,
amar zentimon dago papera
erosi nai duenentzat.

Bertso-papera, *Elustondo*.— *Zarauz* moldiztegian argitara emana. Aztu egin zitzaidan noren eskutik jaso nuan apuntatzea.

Korrikalariak, berriz ere, *Aia'ko Txikia* (Juan Manuel Azpiroz, Azkue baserrikoa) eta *Aizarna'ko Klaudio Egaña* izan ziran.

Apustu oni buruz onela dio Joxe Luis Iriarte'k, bere *Gure erri-joku nagusiak* (Zarautz, 1973) liburuan:

«Andik iru urtetara neurtu ziran berriro; 1931'gn urteko «Corpus Christi» egunez, Donosti'ko zezen-plazan. 25 kilometro zituzten bete bearrekoak. Lenen iru kilometrotan ikaragarritzko borroka egin ondoren zearo pot egiñik gelditu zan Aizarna'koa, aurkariaren jokarak eta beroak ondaturik.»

BERTSO BERRIYAK

- 1/ Adiskide batzuek esanda
dijuaz bertso berriyak,
baldin laguntzen badit neronek
dadukadan etorriyak;
lasterkari ta pelotariyen
gañian dira jarriyak,
gure artian izan ditezen
beti goguangarriyak.

- 2/ Madalena'tik Azkarate'ra
jokatzen ziran abitu,
Rafael orrek anak ariñak
ta petxu lasaia ditu;
Betetxe'k berriz iñola ezin
orren onduan segitu,
asi ta laister mutrikoarra
atzetikan zan gelditu.

3/ Ogei ta lau minutu baño len
amar segundoz gora iyo,
Izarre, zaude mutil pizkorra,
ez dezu gutxi baliyo;
aurrera ere beste iñori
orrek jokatzen badiyo,
bire orretan lanikan asko
oraindik emango diyo.

4/ Azkoitiya'ko Mariya ortan¹
jaiua eta aziya,
egun batian etziñan sortu
laisterkari itxusiya;
zuk egindako marka bikaña
dadukagu ikusiya,
arriturikan utzi zenduen
begira zegon guziya.

5/ San Isidro'ko seme leiala
zera, Rafael maitia,
zureganako inguru ortan
badago borondatia;
zuk nai zenduben marka bikaña
egun ortan egitia,
kostako zaio beste bati're
zuri or eramatia.

¹ Mariya: Madariaga auzoa.

6/ Aurrera bear diyot oraindik
nere lanari segitu,
apusturak buru galtze oiek
askotan ematen ditu;
Betetxe'ren aldetik trabesak
gogor ziraden abitu,
esku aldatuta milla pezta
asko dirade gelditu.

7/ Zenbat dirade apustura ortan
jokatzen jardun diranak?
Eta gu berriz irabaziyan
zerbait gelditu geranak;
galdutakuak tristurarekin,
poza asmatu duanak,
kaskuari atzegingo diyo
utsikan gelditu danak.

8/ Lenago ere laisterkari onak
Azkoitiya'ko erriyak,
egiten bazekiten askotan
marka ikaragarriyak;
Aztarbe eta gañerakuak
ziraden arrigarriyak,
oiek jokatzen zituzten iñoiz
apustu izugarriyak.

- 9/ Izarre ortan orain laisterka
dauka abillidadia,
Azkarate'ko gaña juaten
zein da beste bat obia?
Betikan gora ori laisterka
dago kupira gabia,
geiago ere estutuko ditu
orrena etortzen badia.
- 10/ Betetxe ori aspalditikan
ondo gobernatzen asi,
bire oietan ensaiatuaz
ezta ibilli itxusi;
nunbait Izarre orri nai zion
orainguan irabazi,
baña Rafael Zalduniotaz
gelditu zaio nagusi.
- 11/ Izarre laisterkari ederra
goratu degu aurrena,
eta beste bat aitatu biar
genduke orain urrena:
Azkoitiya'ko pelotariya
iñon dagon ederrena,
nunai plazetan jokatzen duen
Atano irugarrena.

- 12/ Lagun batzuek eman ziraten
bertsuak jartzeko itza,
merezi duenari graziyak
ematen emen gabiltza;
Mariano, eskuz zuk daukazu
gaur pelotariyen giltza,
batzuek kontra itzegin arren
alper-alperrik dabilta.
- 13/ Oso biziya izan biar du
Atano'ren jeniya,
gizon prestuba eta leiala,
jokalari seriyuba;
mundu ontan sortu zan ori
pelotariya iaiua,
egiya esateko, ori da
orretarako jaiua.
- 14/ Atanotarrak famatu gabe
ez da posible uztia,
beti plazetan jokatzen dabil
bata ez bada bestia;
lengo zarrak e beti nai zuten
goiko malla iristia,
zer poza ematen zigun guri
oiek plazan ikustia.

- 15/ Orra bertsuak saltakariyai
eta pelotariyentzat,
kalte egingo duenik oek
ni ez nago iñorentzat;
denbora pasa onak dirade
oraiñ gazte askorentzat,
amar zentimon dago papera
erosi nai duenentzat.

Bertso-papera, *Elustondo*.– Zarauz moldiz-
tegian argitara emana eta Azkoiti'ko Frantzis-
ko Lete (Patxi Estra) adiskidearen eskutik ja-
soa.

Aurreko saillaren 6, 5, 11 ta 3'garren ber-
tsoak, antza puxka bat badute sail onen 2, 5, 9 ta
14'garrenakin. Egille batenak izango dira, be-
raz, bi saillak, beraren izenik ez badakigu ere.

Eta aurrekoaren aurreko saillaren 9 ta
11'garrena, ta sail onen 3 ta 7'garrena ere,
alkarrekin zer ikusirik dutenak. Iru saillak aita
batenak ote, beraz?

«ENKARGU BAT ARTU DET...»

1/ Enkargu bat artu det
bertsuak jartzeko,
Joxe Mari Mordontzat
Azkuna'rentzako;
laisterka apustua
egin jokatzeko,
gero biak kobarde
abiatutzeko,
kapaz dira baztarrak
endredatutzeko.

2/ Oitabina duro zuten
Azkoiti'tik jira,
beste ontzako bina
Izarraitz mendira;
irabazten dunentzat
ai zer egoki da,
galtzen duanarentzat
naikua perdida,

.....

.....

3/ Abiatutzeko pronto
jarri diranian,
Azkuna sartu zaie
berriz komunian.
Zer egingo zuan ba
estuasiunian?
Gero denborarikan
etzedukanean,
karga alper egutsi
deskantsu onian.

4/ Ori arrokeria
gizona zartzian,
nolanai jartzen dira
galtzeko trantzian;
laisterka apustua
txarra dek aitzian,
kolpiak artzen dira
pauso bakoitzian,
ardo zarra edanaz
obe dek etxian.

Bertso aukeratuak Azpeiti-Azkoiti aldean jasotakoak dira, 1959ko udaran. Bañan emalearen izenik ez nuan idatzi.

Guztira, zortzi bertso omen ziran. Zazpik, eun bat urte ba omen zituzten orduan.

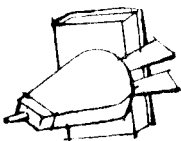
Bi proba ziran; oetako bat, kaletik Izarraitz'era. Bañan azkenean bat ere ez jokatu.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

(101'garrenetik aurrera)

- 101-102. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*).
103-104. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*).
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi gañetik. (*Aitua*).
106. *A. Zavala*: Pastor Izuela. Ezkioko ta Segurako itxuak. (*Aitua*).
107. *A. Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*).
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*).
109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsolaria.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-saria, 1972. (*Aitua*).
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak. (*Aitua*).
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria. (*Aitua*).
114. *A. Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. *A. Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak. (*Aitua*).
116. *A. Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari. (*Aitua*).
117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. *A. Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari. (*Aitua*).
120-121-122. *A. Zavala*: Mendaro Txirristaka.
123-124-125. *A. Zavala*: Zapi-rain anaiak.
126. *A. Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. *M. Arozamena*: Nere aldia.
128. *A. Zavala*: Amodiozko penak bertso berrietan.
129. *A. Zavala*: Afrika'ko gerra (1859-1860).
130. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (I).
131. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (II).
132. *A. Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (III).
133. *A. Zavala*: Arrantzaleen bizitza.
134. *J.M. Arrizabalo* - *A. Zavala*: Baso-mutillak.
135. *A. Zavala*: Jaioak bizi nai.
136. *A. Zavala*: Noe'ren ontzia.
137-138. *Ataño*: Txantxangorri kantaria.

139. *A. Zavala*: Soldaduzkako bertsoak.
140. *A. Zavala*: Nekazariak bai miseriak.
141. *Bertsolariak*: Bertsolari-Txapelketa Nagusia (Donostia, 1980-I-6).
142. *A. Zavala*: Txabolategi, Elkoro eta Leunda bertsolariak.
143. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (I). (*Aitua*).
144. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (II). (*Aitua*).
145. *J.J. Irazusta*: Nork bere bidea (III). (*Aitua*).
146. *A. Zavala*: Berridi eta Kuxkullu bertsolariak.
147. *Ataño*: Txori. (*Aitua*).
148. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (I).
149. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (II).
150. *I. Alkain, A. Zavala*: Gerrateko ibillerak (III).
151. *Mattin Treku*: Etxe xokotik kantari.
152. *Xalbador*: Herria gogoan. (*Aitua*).
153. *J.K. Zapirain, Ataño*: Zure Pasio Santua. Asis'ko San Frantziskoren bizitza.
154. *A. Zavala*: Jan-edanaren bertsoak (I).
155. *A. Zavala*: Jan-edanaren bertsoak (II).
156. *F. Artola, Bordari, R. Artola*: Aritz beraren adarrak.
157. *Elkar lanean*: Lexoti bertsolaria.
158. *Mari Treku*: Mattin, nere gizona.
159. *Txomin Garmendia*: Denbora pasa.
160. *Txomin Garmendia*: Bizitzaren arian.
161. *A. Zavala*: Kuba'ko gerra.
162. *J.M. Arrieta*: Nere ondar alea. (*Aitua*).
163. *J.C. Arrosagaray*: California-tik kantuz.
164. *A. Zavala*: Mixioetako bertsoak (I).
165. *A. Zavala*: Mixioetako bertsoak (II).
166. *M. Manterola*: Lore apal bat.
167. *J.M. Lertxundi*: Baso tarteko oiua.
168. *P. Lazkano, A. Zavala*: Tiro tartean bertsoan.
169. *Basarri*: Kezka-giroan.
170. *Txomin Garmendia*: Bordaberri'ko gozo-mikatzak.
171. *Txomin Garmendia*: Bertsolari kurpilla.
172. *Sebastian Salaberria*: Nere soroko emaitzak.
173. *I. Olea*: Otemotxeko arnasa.
174. *A. Zavala*: Kristaubidea bertsoan (I).
175. *A. Zavala*: Kristaubidea bertsoan (II).
176. *A. Zavala*: Ameriketako bertsoak.
177. *Txomin Garmendia*: Erririk-erri.
178. *Basarri*: Bertsolaritzari buruz.
179. *Ataño*: Espetxeko negarrak.
180. *A. Zavala*: Euskal jokoak bertsoan. I.

AUSPOA
LIBURUTEGIA